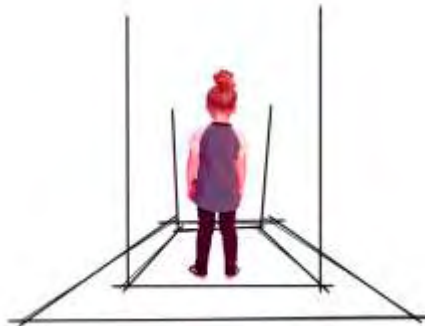

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Η ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΣΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

«THE MAMAGERS» :

ΜΙΑ ΦΟΥΚΩΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΛΟΓΟΥ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Της φοιτήτριας

ΜΕΣΙΑΚΑΡΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ

Α.Μ. 0214013

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ: ΠΕΧΤΕΛΙΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

ΣΗΦΑΚΗ ΕΥΓΕΝΙΑ

ΒΟΛΟΣ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2018

«[...]ο δημόσιος λόγος που υποστηρίζει ότι τα παιδιά είναι πρόσωπα με δικαίωμα σε κάποιο βαθμό αυτονομίας, συγκρούεται με τα κατάλοιπα της ρομαντικής θεώρησης, σύμφωνα με την οποία το δικαίωμα ενός παιδιού είναι ακριβώς το να μένει παιδί. Το πρώτο, συνεπάγεται τη συγχώνευση του κόσμου των ενηλίκων με τον κόσμο του παιδιού, ενώ το δεύτερο τη διατήρηση του διαχωρισμού τους.»

Hugh Cunningham

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	4
Περίληψη.....	5
Εισαγωγή.....	6
Θεωρητικό Κεφάλαιο.....	8
Μεθοδολογικό Κεφάλαιο.....	15
Ανάλυση.....	19
Συμπεράσματα.....	40
Βιβλιογραφία.....	42
Παράρτημα.....	43

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ τον επιβλέποντα καθηγητή μου, Πεχτελίδη Ιωάννη, ο οποίος μου έδωσε την ευκαιρία να εκπονήσω την παρούσα εργασία και με βοήθησε με τη συστηματική καθοδήγησή του.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες αποδίδω επίσης προς την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, Σηφάκη Ευγενία, για τη συμβολή της στο τελικό αποτέλεσμα.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένεια μου, η οποία δείχνει εμπιστοσύνη στις αποφάσεις μου και με στηρίζει σε κάθε μου εγχείρημα.

Περίληψη

Η εργασία εξετάζει κριτικά μέσω της θεωρίας και ανάλυσης λόγου, άρθρα του περιοδικού *The mangers*, τα οποία αφορούν την οριοθέτηση της παιδικής ηλικίας. Στο εν λόγω περιοδικό, δίνονται συμβουλές και κατευθύνσεις για την οριοθέτηση και διαπαιδαγώγηση των παιδιών από ειδικούς προς τους γονείς. Καθώς αυτές οι υποδείξεις που υπάρχουν στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης είναι ιδιαίτερα προσβάσιμες, σε πρώτο στάδιο, εντοπίζονται οι λόγοι στους οποίους βασίζεται το περιοδικό, δευτερευόντως αναλύονται και τελικά, εξετάζεται ο τρόπος με τον οποίο επιχειρούν να επηρεάσουν το κοινό στο οποίο απευθύνεται το περιοδικό. Ο στόχος αυτής της εργασίας, είναι να εξεταστεί ποιος αποφασίζει για τη θέσπισή των ορίων στη συμπεριφορά και στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών και τέλος, πού αποσκοπούν. Όπως προκύπτει από την ανάγνωση, εξάγεται το συμπέρασμα, πως το περιοδικό βασίζεται σε αντικρουόμενους λόγους για την αναπαράσταση της παιδικής ηλικίας. Επίσης, τα παιδιά δεν παρουσιάζονται ως ενεργά μέλη της κοινωνίας, αλλά τοποθετούνται στο περιθώριο μέχρι την ενηλικίωσή τους. Σύμφωνα όμως με τη νέα κοινωνιολογία της παιδικής ηλικίας, ισχύει το αντίθετο. Τα παιδιά είναι ικανά να συμμετέχουν στις καθημερινές πρακτικές, παρά την θέση στην οποία τους τοποθετεί η κοινωνία. Αντιδρούν, και μέσω της διαπραγμάτευσης συμβάλλουν στη δημιουργία του κοινωνικού πλαισίου.

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία, πραγματεύεται την ανάλυση λόγου σε άρθρα του ελληνικού ηλεκτρονικού περιοδικού *The mamagers*. Το *The mamagers* δημοσιεύει άρθρα τα τελευταία δύο χρόνια, τα οποία απευθύνονται σε γονείς και αφορούν ποικίλα θέματα. Για την παρούσα εργασία επιλέχθηκαν άρθρα τα οποία μιλάνε για την ανατροφή και τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Πρακτικά, αυτό που επιδιώκει η ανάλυση λόγου, είναι να μπορεί κανείς να εντοπίσει τους λόγους (discourses), οι οποίοι αναπαράγονται μέσα από την αφήγηση κειμένων και να τους προσεγγίσει κριτικά.

Κατά την ανάγνωση των άρθρων, προέκυψε η σύνδεση της διαπαιδαγώγησης με την οριοθέτηση της παιδικής ηλικίας. Σύμφωνα με το περιοδικό *The mamagers*, ως οριοθέτηση ορίζονται οι διάφοροι κανόνες, συνήθως άρρητοι, στους οποίους τα παιδιά πρέπει να ανταποκρίνονται ανάλογα με τις αξίες της κάθε οικογένειας και κατ'επέκταση της κοινωνίας. Από την άλλη πλευρά, μιλώντας για την οριοθέτηση της παιδικής ηλικίας μέσα από λόγους, εννοούνται τα πλαίσια του νοήματος της έννοιας «παιδική ηλικία», η οποία έχει υποστασιοποιηθεί. Δηλαδή, ως κοινωνικά κατασκευασμένη έννοια η παιδική ηλικία φέρει κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά τα οποία και την οριοθετούν. Επομένως, για λόγους αποφυγής σύγχυσης των δύο όρων, είναι σκόπιμο να αναφερθεί πως στο εξής, όταν αναφέρεται η επιβολή κανόνων συμπεριφοράς, εννοείται η οριοθέτηση όπως χρησιμοποιείται από τους αρθρογράφους. Όταν όμως αναφέρεται η υποστασιοποίηση της παιδικής ηλικίας, εννοείται η οριοθέτηση της έννοιας.

Η συγκεκριμένη εργασία, αντλεί από τη θεωρία του μεταδομισμού. Στην μεταδομιστική θεωρία, κυριαρχεί η άποψη ότι η πραγματικότητα αποτελεί κοινωνική κατασκευή και επομένως ο λόγος ορίζει και κατασκευάζει, μέσω της παραγωγής του νοήματος, τον κοινωνικό κόσμο. Τα τελευταία χρόνια, το θέμα της παιδικής ηλικίας βρίσκεται στο προσκήνιο. Το κράτος και οι φορείς προβαίνουν συνεχώς σε αλλαγές γύρω από θέματα που αφορούν τα παιδιά, όπως για παράδειγμα το πρόγραμμα σπουδών του νηπιαγωγείου του 2011, υποστηρίζοντας πως στοχεύουν σε καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και εκπαίδευσης. Ωστόσο, φαίνεται ο απώτερος σκοπός να είναι η κατασκευή και αναπαραγωγή συγκεκριμένων προτύπων και στάσεων, που

αρμόζουν στην κοινωνία των ενηλίκων. Η έρευνα αναδεικνύει τα πρότυπα, τα οποία αναπαράγονται μέσα από τις αφηγήσεις του περιοδικού.

Αρχικά, στο θεωρητικό κεφάλαιο, περιγράφεται η έννοια του μεταδομισμού και η θεωρία ανάλυσης λόγου, κατά τον Michel Paul Foucault. Στη συνέχεια, εξηγείται αναλυτικά η θεωρία ανάλυσης λόγου. Ειδικότερα, περιγράφονται οι έννοιες που θα χρησιμοποιηθούν σε σχέση με το θέμα που αναλύεται. Δηλαδή, η έννοια του «λόγου» και της «αναπαράστασης». Επιπλέον, επεξηγούνται οι έννοιες της υποστασιοποίησης και της φυσικοποίησης. Στο πλαίσιο της ανάλυσης των άρθρων, επικεντρώνομαι στις ταυτότητες που κατασκευάζονται και στη σύγκρουσή τους στο επίπεδο του συγκεκριμένου λόγου που εντοπίζονται.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται η ανάπτυξη της μεθόδου που εφαρμόζεται στην ανάλυση των κειμένων του περιοδικού και αναλύονται λεπτομερώς οι άξονες που την αποτελούν.

Στη συνέχεια, το τρίτο κεφάλαιο είναι η ανάλυση. Σε αυτό το σημείο, αναπτύσσεται κάθε άξονας ξεχωριστά, με την υποστήριξη της κατάλληλης βιβλιογραφίας, αλλά και αποσπάσματα των άρθρων που επιλέχθηκαν για ανάλυση.

Τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο, στα συμπεράσματα, γίνεται μία σύνοψη της ανάλυσης και διατυπώνονται τα αποτελέσματα της κριτικής προσέγγισης.

Θεωρητικό Κεφάλαιο

Η θεωρία ανάλυσης λόγου είναι μέρος της οντολογικής οπτικής του κοινωνικού κονστρουξιονισμού. Η πραγματικότητα «κατασκευάζεται» κοινωνικά, μέσα σε συγκεκριμένο πλαίσιο. Αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχει μία αντικειμενική γνώση, αλλά πολλές και διαφορετικές, οι οποίες είναι ιστορικά, πολιτισμικά και γλωσσικά προσδιορισμένες. Γύρω από μία κατάσταση, αναπτύσσονται διαφορετικές πτυχές κατασκευής της κοινωνικής πραγματικότητας, οι οποίες επηρεάζονται άμεσα από την προσωπική αντίληψη ή πεποίθηση του κάθε ατόμου.

Η ιστορία, ο πολιτισμός και η γλώσσα έχουν δημιουργήσει σε βάθος χρόνου την σημερινή πραγματικότητα, την οποία ορισμένοι εκλαμβάνουν ως αντικειμενική ή ακόμα και «φυσική». Συγκεκριμένα, η γλώσσα αποτελεί ένα βασικό παράγοντα κατασκευής της γνώσης και της πραγματικότητας, αφού μέσω αυτής, κάθε άτομο μπορεί να εξετάζει και να κατασκευάζει διαφορετικές οπτικές γωνίες ενός συγκεκριμένου συμβάντος¹. Με άλλα λόγια και δίνοντας ένα παράδειγμα, έστω ότι κάποιος κάθεται σε μία καρέκλα και εκείνη αμέσως διαλύεται. Θα προκύψουν διαφορετικές ερμηνείες σχετικά με τους λόγους που διαλύθηκε η καρέκλα. Κάποιος μπορεί να το ανάγει σε θρησκευτικούς λόγους, ενώ κάποιος άλλος να υποθέσει ότι απλώς δεν είχε συναρμολογηθεί εξαρχής σωστά. Από ένα συμβάν λοιπόν και μέσω της γλώσσας κατασκευάστηκαν διαφορετικές πραγματικότητες. Σε κάθε περίπτωση, το ζητούμενο δεν είναι να βρεθεί η αντικειμενική αλήθεια, αλλά να εξετασθούν οι διαφορετικές οπτικές γωνίες: αν αυτές υπερισχύουν και αν αναπαράγονται σε βάθος χρόνου.²

Στην προσέγγιση του κοινωνικού κονστρουξιονισμού, υπάγονται οι θεωρίες του δομισμού και του μεταδομισμού. Η παρούσα πτυχιική στηρίζεται στη θεωρία του μεταδομισμού ωστόσο, θα περιγραφεί συνοπτικά και η θεωρία του δομισμού, η οποία αποτέλεσε τη βάση για την ανάπτυξη του μεταδομισμού. Ο δομισμός αποτελεί μία θεωρία των κοινωνικών επιστημών και υπάγεται στην κοινωνική προσέγγιση του κοινωνικού κονστρουξιονισμού. Ως όρος, ανακαλύφθηκε στα μέσα του 20^{ου} αιώνα, χρησιμοποιήθηκε από τους «δομιστές» και αφορούσε κυρίως γραμματικά και

¹ Willig C. (2015), *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στην Ψυχολογία: Εισαγωγή.*, επιστ. επιμ. Τσέλιου Ελ., μεταφρ. Αυγήτα Ε., Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, σελ. 44

² Willig C. (2015) *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στην Ψυχολογία: Εισαγωγή.*, επιστ. επιμ. Τσέλιου Ελ., μεταφρ. Αυγήτα Ε., Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, σελ. 67

συντακτικά φαινόμενα. Πιο συγκεκριμένα, ο Saussure μίλησε για τις λέξεις οι οποίες αποτελούν γλωσσικά σημεία, τα οποία με τη σειρά τους χωρίζονται σε σημαίνοντα και σημαινόμενα. Οι λέξεις, ως ακουστικές εικόνες, είναι τα σημαίνοντα, τα οποία φέρουν κάποιο νόημα επάνω τους, κάποιο σημαινόμενο. Η σύνδεση όμως ανάμεσα σε αυτά τα δύο, δεν υφίσταται εκ φύσεως. Η κοινωνία, έχει προσδώσει σε βάθος χρόνου στις λέξεις, συγκεκριμένα νοήματα.³ Οι δομιστές θεωρούν ότι η πραγματικότητα στην οποία ζούμε, όπως αυτή οργανώνεται από τις κοινωνίες, αποτελείται από αντιθετικά ζεύγη- λέξεις. Μέσα από αυτά τα λεκτικά δίπολα, αποδίδεται το νόημα στα πράγματα. Ωστόσο, «τα νοήματα που δίνουμε στις λέξεις είναι εντελώς αυθαίρετα και τα νοήματα αυτά διατηρούνται απλώς και μόνο από σύμβαση»⁴. Για παράδειγμα, στο λεκτικό δίπολο γυναίκα-άνδρας, το νόημα που προσδίδεται στη λέξη «γυναίκα», απορρέει από το νόημα που εμπεριέχεται στη λέξη «άνδρας». Ότι δεν είναι άντρας είναι γυναίκα. Τα νοήματα δεν περιέχονται ανέκαθεν μέσα στα αντικείμενα. Ο άνθρωπος μέσω της γλώσσας, δίνει νόημα στις λέξεις που χρησιμοποιεί άρα τις κατασκευάζει και ορίζει τη σημασία τους.

Από τις αρχές τις δεκαετίας του 1970 αρχίζει να ασκείται μία κριτική στο δομιστικό ρεύμα σκέψης και έτσι να αναδύεται σταδιακά η θεωρία του μεταδομισμού η οποία διατήρησε ορισμένα στοιχεία του δομισμού, αλλά απέρριψε κάποια άλλα. Η κριτική των μεταδομιστών στη δομιστική θεωρία, είναι ότι αφού η γλώσσα είναι κοινωνικά κατασκευασμένη, θα πρέπει και τα νοήματα που παράγονται μέσω αυτής, να διερευνηθούν σε ένα ευρύτερο, ιστορικό, και όχι στατικό πλαίσιο. Μέσω αυτού του επιχειρήματος, οδηγούμαστε από την έννοια της γλώσσας που χρησιμοποιούσαν οι δομιστές, στην έννοια του λόγου (discourse). Η έννοια του λόγου στο μεταδομισμό επικεντρώνεται πλέον όχι απλώς στα νοήματα τα οποία παράγονται από το γλωσσικό σύστημα, αλλά στους τρόπους με τους οποίους παράγεται η ίδια η γνώση μέσα στις κοινωνίες. Τα υποκείμενα κατέχουν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο, καθώς αλληλεπιδρούν με τους λόγους και σχηματίζονται από αυτούς.⁵ Οι λόγοι αφορούν τον τρόπο ομιλίας,

³ Σηφάκη, Ε. 2015. *Σπουδές φύλου και λογοτεχνία*, Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο : <http://hdl.handle.net/11419/5721> , σελ. 1

⁴ Barry, P. (2013) *ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗ ΘΕΩΡΙΑ Μια εισαγωγή στη λογοτεχνική και πολιτισμική θεωρία*, μεταφρ. Νάτσινα, Αθήνα: Εκδόσεις: ΒΙΒΛΙΟΠΑΜΑ, σελ 65

⁵ Κουπκιολής, Α., Κοσμά, Υ. και Πεχτελίδης, Γ. (2015) *ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ Δημιουργικές Εφαρμογές*, Εκδόσεις: Gutenberg, σελ. 12-13

τον τρόπο σκέψης, και κατά συνέπεια, τον τρόπο συμπεριφοράς του υποκειμένου γύρω από ένα συγκεκριμένο θέμα και σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο.⁶

Κύριοι εκπρόσωποι του μεταδομισμού αποτελούν οι Jacques Derrida, ο οποίος εισήγαγε και ασχολήθηκε με τη θεωρία της αποδόμησης, Jacques Lacan, με την ψυχαναλυτική θεωρία και ο Michel Foucault με τη θεωρία του λόγου. Αργότερα, οι Laclau και Mouffe το 1985, με το έργο τους *Hegemony and Social Strategy*, χρησιμοποίησαν τη θεωρία του Foucault, τη μαρξιστική θεωρία και τη θεωρία της αποδόμησης και εισήγαγαν νέους όρους στη θεωρία της ανάλυσης λόγου, όπως τις έννοιες των «κομβικών σημείων», της «ηγεμονίας» και του «ανταγωνισμού».⁷

Στόχος της θεωρίας του Derrida ήταν να αποδομήσει τα αντιθετικά δίπολα τα οποία δημιουργούνται μέσα στην κοινωνία Αυτό θα το μπορούσε να επιτευχθεί με το να ενισχυθεί σε κάθε περίπτωση το ένα από τα δύο μέρη του διπόλου και ουσιαστικά να πραγματοποιηθεί η αποφυσικοποίηση της έννοιας.⁸ Ο όρος φυσικοποίηση δηλώνει την αυτονόητη παραδοχή, ότι το κάθε υποκείμενο κατέχει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και συμπεριφορές, σε πολλές περιπτώσεις «εκ φύσεως», ανεξάρτητα από τις κοινωνικές δομές. Σχετίζεται με τον όρο της υποστασιοποίησης, κατά τον οποίο κάθε έννοια λαμβάνει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και της προσδίδονται συγκεκριμένα νοήματα. Με την έννοια της υποστασιοποίησης εννοούνται οι ιδέες, οι οποίες υπάρχουν στον λόγο και θεωρούνται αντικειμενικά αληθείς.⁹ Η θεωρία της αποδόμησης του Derrida, χρησιμοποιείται ως εργαλείο στην έρευνα αυτή, καθώς στόχος είναι να αποδομηθεί το δίπολο παιδί- ενήλικας και να ενισχυθεί η θέση του παιδιού μέσα στην κοινωνία. Η υποστασιοποίηση μέσω της φυσικοποίησης της παιδικής ηλικίας, αποτελεί ένα φαινόμενο το οποίο τοποθετεί τα παιδιά σε κατώτερη θέση και τα προσδιορίζει αποκλειστικά μέσω της θέσης των ενηλίκων.

Σύμφωνα με τη θεωρία λόγου του Foucault, η κοινωνία στην οποία ζούμε στηρίζεται πάνω σε ένα καθεστώς αλήθειας, το οποίο έχει την τάση να παράγει συνεχώς γνώση. Η γνώση ή αλλιώς η αλήθεια που παράγεται, συνδέεται άμεσα με το

⁶ Πεχτελίδης, Γ., Σημειώσεις μαθήματος *Αναπαραστάσεις της Παιδικής Ηλικίας. Γνώση και εξουσία*, 2016-2017, σελ 58

⁷ Κουπκιολής, Α., Κοσμά, Υ. και Πεχτελίδης, Γ. (2015) *ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ Δημιουργικές Εφαρμογές*, Εκδόσεις: Gutenberg, , σελ. 17

⁸ Barry, P. (2013) *ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗ ΘΕΩΡΙΑ Μια εισαγωγή στη λογοτεχνική και πολιτισμική θεωρία*, μεταφρ. Νάτσινα, Αθήνα: Εκδόσεις: ΒΙΒΛΙΟΡΑΜΑ, σελ 100

⁹ Πεχτελίδης, Γ., Σημειώσεις μαθήματος *Αναπαραστάσεις της Παιδικής Ηλικίας. Γνώση και εξουσία*, 2016-2017, σελ 26

εκάστοτε καθεστώς αλήθειας, το οποίο ουσιαστικά προσπαθεί να επιβάλλει την αλήθεια του μέσω των διάφορων λόγων που αναπαράγει. Σε κάθε κοινωνία όμως υπάρχουν εναλλακτικοί λόγοι οι οποίοι αντιτίθενται στον ήδη υπάρχοντα και προσπαθούν μέσα από μία συνεχή μάχη, να επικρατήσουν και να αλλάξουν την τάξη πραγμάτων. Αυτή η μάχη των λόγων δημιουργεί ένα κλίμα ανταγωνισμού για το ποιος θα επικρατήσει τελικά και θα ηγεμονεύσει. Επομένως, ανάλογα με την έκβαση του αγώνα, η «αντικειμενικότητα» της γνώσης (αλήθειας) σχετίζεται εξ ολοκλήρου με τους λόγους που παράγει κάθε καθεστώς¹⁰ Οι λόγοι έχουν άμεση σχέση με την εξουσία, δηλαδή με τους οικονομικούς και πολιτικούς μηχανισμούς, οι οποίοι έχουν ως στόχο να πείσουν τους ανθρώπους, είναι εργαλεία αυτής και παράγουν γνώση γύρω από ένα θέμα. Ωστόσο, δεν μας αφορά κατά πόσο ένας λόγος είναι όντως αληθής ή ψευδής, σωστός ή λανθασμένος. Αρκεί να είναι αποτελεσματικός, καθώς έτσι διαμορφώνει, οργανώνει τις κοινωνικές σχέσεις και παράγει το καθεστώς αλήθειας. Με βάση τα παραπάνω, η πραγματικότητα αποτελεί αρχικά κοινωνική κατασκευή και δεύτερον είναι ενδεχομενική. Με άλλα λόγια, επικρατεί η αντιουσιαστική αντίληψη ότι μέσω του ανταγωνισμού των διάφορων λόγων, η δομή και κατά συνέπεια η γνώση, δεν είναι δεδομένη ή σταθερή και μπορεί να αλλάξει σε βάθος χρόνου.¹¹ Η παραπάνω αντίληψη έρχεται σε αντίθεση με τη θεμελιωτική άποψη, ότι οι δομές πάνω στις οποίες παράγεται η γνώση, είναι σταθερές και ανεξάρτητες από τις πράξεις των ανθρώπων.¹²

Σημαντικό ρόλο στην ανάλυση λόγου αποτελεί η έννοια της αναπαράστασης. Με τον όρο αναπαράσταση, εννοούμε τη γλώσσα, την οποία τη χρησιμοποιούμε για να αποδώσουμε νόημα στα πράγματα.¹³ Όταν αναπαριστούμε κάτι, σημαίνει ότι το περιγράφουμε, το ταξινομούμε και τελικά το ανακαλούμε στη σκέψη μας.¹⁴ Ωστόσο, σημαίνει ότι μέσα από τις λέξεις, τις μεταφορές και τα ερεθίσματα υποκαθιστούμε ή και συμβολίζουμε κάτι. Με άλλα λόγια, είναι δυνατόν να έχουμε μία κενή έννοια (π.χ. παιδική ηλικία) και μέσα από το λόγο να της προσδίδουμε διαφορετικά νοήματα

¹⁰ Phillips, L. & Jorgensen, M. W. (2009) *Ανάλυση Λόγου. Θεωρία και Μέθοδος*, μεταφρ. Κιουπκιολής, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, , σελ. 28

¹¹ Phillips, L. & Jorgensen, M. W. (2009) *Ανάλυση Λόγου. Θεωρία και Μέθοδος*, μεταφρ. Κιουπκιολής, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, , σελ. 25

¹² Στο ίδιο.

¹³ Πεχτελίδης, Γ., *Σημειώσεις μαθήματος Αναπαραστάσεις της Παιδικής Ηλικίας. Γνώση και εξουσία (Από τη γλώσσα στο λόγο: Η έννοια της αναπαράστασης στο μεταδομισμό.)*, σελ. 54-55

¹⁴ Πεχτελίδης, Γ., *Σημειώσεις μαθήματος Αναπαραστάσεις της Παιδικής Ηλικίας. Γνώση και εξουσία (Βασισμένο στο Stuart Hall, "The work of representation")*, 2016-2017, σελ. 29

και χαρακτηριστικά. Για να αναπαραστήσουμε μία έννοια όμως, δεν αρκεί απλώς να την περιγράψουμε, γιατί ο καθένας μας έχει διαφορετικές αντιλήψεις και κατανοεί τον κόσμο στον οποίο ζει διαφορετικά, επομένως και τα νοήματα που αποδίδει στις έννοιες διαφέρουν. Για αυτό το λόγο, είναι απαραίτητη η κοινή γλώσσα μεταξύ των ανθρώπων, ώστε να γίνει η σύνδεση των λέξεων με τα νοήματα¹⁵.

Η παρούσα εργασία ασχολείται με την αναπαράσταση της έννοιας της παιδικής ηλικίας. Δηλαδή, πώς παρουσιάζεται το παιδί στη σύγχρονη δυτική κοινωνία, ποιοι είναι οι λόγοι που νοηματοδοτούν την έννοια, πώς οριοθετούν το ίδιο το παιδί μέσα στην κοινωνία και ποιες ταυτότητες του προσδίδουν. Γύρω από το σύγχρονο παιδί αναπτύσσονται λόγοι όπως ο ρομαντικός, ο οποίος παρουσιάζει το παιδί αθώο, αδύναμο και απροστάτευτο, και ο λόγος περί άγριου και ατίθασου παιδιού, κατά τον οποίο το παιδί όντας πιο κοντά στη φύση και επειδή δεν έχει προλάβει να κοινωνικοποιηθεί, δεν ανταποκρίνεται «ορθά» στις κοινωνικές δομές. Το κοινό των δύο λόγων είναι ότι θεωρούν απαραίτητη την επέμβαση των ενηλίκων, προκειμένου να προστατέψουν και να θέσουν όρια στα παιδιά, με σκοπό τη συμμόρφωσή τους και την σωστή ένταξη στην κοινωνία. Παρόλο που έχουν αναπτυχθεί πολλές θεωρίες γύρω από την παιδική ηλικία, εδώ δίνεται έμφαση σε δύο: στη θεωρία της κλασικής κοινωνιολογίας με κύριους εκπροσώπους τους Durkheim και Parsons, η οποία αναφέρεται στην παιδική ηλικία ως στάδιο μετάβασης από την ανηλικότητα στην ενηλικότητα. Ένα μεταβατικό στάδιο, κατά το οποίο το παιδί πρέπει να εκπαιδευτεί και να γαλουχηθεί, ώστε να ενστερνιστεί και να αφομοιωθεί αργότερα από την ίδια την κοινωνία.¹⁶ Με αυτόν τον τρόπο, το παιδί υπάρχει προκειμένου να γίνει μελλοντικός ενήλικας. Χάνεται η έννοια του παρόντος και ενισχύεται η έννοια του μέλλοντος.¹⁷ Η παραπάνω άποψη στηρίζεται στην ιδέα ότι το παιδί, καθώς δεν έχει κοινωνικοποιηθεί, είναι από τη φύση του άγριο, ατίθασο και κατά συνέπεια επικίνδυνο για την πολιτισμένη κοινωνία. Παρατηρείται επομένως μία φυσικοποίηση της έννοιας της παιδικής ηλικίας, αφού της αποδίδονται συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, χωρίς περιθώρια απόκλισης. Το παιδί δεν μπορεί να συγκρατήσει τις επιθυμίες του και τα συναισθήματα του, καθοδηγείται από αυτά ελλείψει της ορθολογικότητας που χαρακτηρίζει τους ενήλικους. Γι αυτούς τους λόγους, η

¹⁵ Πεχτελίδης, Γ., 2016-2017, Σημειώσεις μαθήματος *Αναπαραστάσεις της Παιδικής Ηλικίας. Γνώση και εξουσία (Βασισμένο στο Stuart Hall, "The work of representation")*, σελ. 34-35

¹⁶ Πεχτελίδης, Γ. 2016. *Κοινωνιολογία της παιδικής ηλικίας*, Αθήνα: Συνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/4744>, σελ. 61

¹⁷ Μακρυνιώτη, Δ.(επιμ). *Παιδική Ηλικία.*, Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος, 1997, σελ 13

κοινωνία επιβάλλεται να θέσει σε ισχύ μηχανισμούς παρέμβασης σε ισχύ και να εκπολιτίσει το παιδί, ώστε να λάβει μία θέση στη σύγχρονη κοινωνία ως ενήλικας.¹⁸

Σε αντίθεση με τις κλασικές κοινωνιολογικές θεωρίες της παιδικής ηλικίας, που καθιστούν το παιδί ένα άβουλο όν χωρίς κρίση, η νέα κοινωνιολογία της παιδικής ηλικίας παρουσιάζει την άλλη όψη του νομίσματος. Η παιδική ηλικία δεν υπάρχει εκ φύσεως. Είναι μία κοινωνικά κατασκευασμένη έννοια, η οποία διαφέρει ιστορικά, πολιτισμικά και κοινωνικά.¹⁹ Τα παιδιά δεν τοποθετούνται στο περιθώριο, αλλά αποτελούν ενεργά μέλη της κοινωνίας, τα οποία ασκούν εξουσία στον ίδιο βαθμό με τους ενήλικες. Επηρεάζουν και επηρεάζονται από τις κοινωνικές δομές, έχουν τη δυνατότητα να ασκήσουν κριτική και να αντιδράσουν.²⁰ Όπως επισημαίνουν οι κοινωνιολόγοι Berger και Luckmann, τα παιδιά δεν λαμβάνουν και εξυπηρετούν μία ταυτότητα μέχρι να φτάσουν στην ενηλικίωση τους, αλλά πολλές και διαφορετικές, ανάλογα με τις κοινωνικές συνθήκες, την κοινωνική τάξη και το φύλο. Η ταυτότητα της παιδικής ηλικίας, αποτελείται από τη διαρκή σχέση αλληλεπίδρασης που έχουν τα παιδιά με την κοινωνική δομή στην οποία βρίσκονται, την οποία τόσο επηρεάζουν όσο και επηρεάζονται.²¹

Παρά το γεγονός ότι οι απόψεις της νέας κοινωνιολογίας της παιδικής ηλικίας βρίσκουν υποστηρικτές, η κοινωνία με τη σύγχρονη δομή της εξακολουθεί να τοποθετεί τα παιδιά στο περιθώριο μέχρι να ενηλικιωθούν, να δίνει έμφαση στο παιδί ως εν δυνάμει ενήλικα και να αγνοεί πως τα παιδιά έχουν παρόν. Μέσα από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, όπως για παράδειγμα των περιοδικών που απευθύνονται κυρίως σε γονείς για τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους, θέτονται όρια που αφορούν την ανατροφή τους και την καθημερινότητα τους, με σκοπό να φτάσουν «ομαλά» στην ενηλικίωση και να δικτυωθούν, όπως προστάζουν οι δομές στο κοινωνικό σύνολο.

Η κοινωνία στην οποία βρίσκονται τα παιδιά είναι ενηλικοκεντρική και τα τοποθετεί στο περιθώριο, μέχρι τυπικά να θεωρούνται ενήλικες. Οι θεσμοί, και κατ' επέκταση οι γονείς, είναι φορείς εξουσίας· ασκούν εξουσία στην καθημερινότητα των

¹⁸ Πεχτελίδης, Γ. 2016. *Κοινωνιολογία της παιδικής ηλικίας*, Αθήνα: Συνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/4744>, σελ. 63

¹⁹ Μακρυνιώτη, Δ. (επιμ.), *Παιδική Ηλικία*, Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος, 1997, σελ. 29

²⁰ Πεχτελίδης, Γ. 2016. *Κοινωνιολογία της παιδικής ηλικίας*, Αθήνα: Συνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/4744>, σελ. 70

²¹ Πεχτελίδης, Γ. 2016. *Κοινωνιολογία της παιδικής ηλικίας*, Αθήνα: Συνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/4744>, σελ. 71-72

παιδιών και επεμβαίνουν θέτοντας όρια, καθώς αποσκοπούν στην δημιουργία συγκεκριμένων κοινωνικά αποδεκτών συμπεριφορών. Θεωρώντας όμως ότι η πραγματικότητα είναι ενδεχομενική, είναι δυνατόν σε βάθος χρόνου οι λόγοι περί παιδικής ηλικίας να αλλάξουν και να αναδιαμορφωθούν οι απόψεις για την κοινωνική θέση των παιδιών. Σε αυτό το πλαίσιο, με ενδιαφέρει να εξετάσω τον ανταγωνισμό των λόγων, πώς αυτοί συγκρούονται και τελικά ποιος ηγεμονεύει έναντι των άλλων, στο περιοδικό *The mangers*. Στόχος της παρούσας έρευνας είναι επομένως, ο εντοπισμός των λόγων για την παιδική ηλικία που εντοπίζονται στο συγκεκριμένο περιοδικό, ο εντοπισμός της ταυτότητας του γονέα, πώς αυτή κατασκευάζεται και πώς οι γονείς οριοθετούν μέσω της διαπαιδαγώγησης την παιδική ηλικία.

Μεθοδολογικό Κεφάλαιο

Στην έρευνά επιλέχθηκαν από το ελληνικό ηλεκτρονικό περιοδικό *The managers*, άρθρα τα οποία παρέχουν συμβουλές στους γονείς σχετικά με τον τρόπο που μπορούν να θέσουν όρια στα παιδιά τους, μέσα στην καθημερινότητα. Πρόκειται συγκεκριμένα για είκοσι επτά άρθρα του έτους 2017. Το ηλεκτρονικό περιοδικό χωρίζεται σε στήλες και υπάρχει η δυνατότητα επιλογής στη γραμμή αναζήτησης, των λέξεων- κλειδιών γύρω από τις οποίες θέλει να ενημερωθεί. Επέλεξα τις λέξεις «ανατροφή», «ανατροφή παιδιού» και «διαπαιδαγώγηση». Έτσι, εμφανίστηκαν όλα τα σχετικά άρθρα γύρω από τις λέξεις κλειδιά. Το ενδιαφέρον μου έγκειται στο να προσεγγίσω με κριτική ματιά τα άρθρα γύρω από την οριοθέτηση της παιδικής ηλικίας και να αναλύσω τους λόγους (discourses) που ενισχύουν την κομβική αυτή έννοια.

Όσον αφορά τη μεθοδολογία της έρευνας, στηρίζομαι στη θεωρία του Michel Foucault, όπως αυτή παρουσιάστηκε τόσο στην «αρχαιολογία της γνώσης» το 1969, όσο και στο μετέπειτα έργο του, τις δεκατίες του '70 και του '80. Το έργο του M. Foucault πέρασε από πολλά στάδια, γεγονός που δημιούργησε αρκετές συζητήσεις ανάμεσα στους μελετητές του. Υποστηρίζεται ότι το έργο του χωρίζεται σε δύο διακριτές κατηγορίες- περιόδους: την αρχαιολογική και τη γενεαλογική. Κατά την πρώτη περίοδο, ο Foucault ασχολείται ως επί τω πλείστον με τη γνώση και τις πρακτικές λόγου, ενώ από τα τέλη της δεκαετίας του '80, επικεντρώνεται κυρίως σε θέματα εξουσίας στις σχέσεις εξουσίας - υποκειμένου. Με άλλα λόγια, πώς το υποκείμενο συμπεριφέρεται κατά την επίδραση των μηχανισμών εξουσίας.²² Σύμφωνα και με τον Κύρκο Δοξιάδη, η αυστηρή διάκριση του έργου του Foucault σε δύο περιόδους, είναι ιδιαίτερα απλοποιημένη. Όπως δηλώνει:

*«Ο διαχωρισμός μεταξύ «αρχαιολογικής» και «γενεαλογικής» περιόδου του Foucault, είναι υπερβολικά απλουστευτικός και αποπροσανατολιστικός».*²³

Δεν υπάρχουν τόσο αυστηρά όρια διάκρισης των δύο περιόδων, αλλά η μία περίοδος αποτέλεσε την αρχή ανάπτυξης της επομένης. Στη «γενεαλογική» περίοδο,

²² Κουπκιολής, Α., Κοσμά, Υ. και Πεχτελίδης Γ., (2015) *ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ: Δημιουργικές Εφαρμογές*, Εκδόσεις: Gutenberg, σελ. 33

²³ Κύρκος, Δ., (2008) *Ανάλυση λόγου Κοινωνικο-φιλοσοφική Θεμελίωση*, Εκδόσεις: ΠΛΕΘΡΟΝ, σελ. 165

ο Foucault χρησιμοποιεί το μεθοδολογικό σύστημα, το οποίο υπάρχει στην «αρχαιολογία της γνώσης», αλλά δεν γίνεται άμεσα αντιληπτό. Έτσι, εντάσσοντας στην αρχαιολογική περίοδο νέα δεδομένα και στοιχεία της γενεαλογίας, δημιουργείται ένα μεθοδολογικό σύστημα ανάλυσης λόγου.²⁴

Μέσα από τη μεθοδολογία της ανάλυσης λόγου, στοχεύω στο να αναδείξω τους λόγους οι οποίοι κυριαρχούν στα άρθρα του περιοδικού *The managers* και σχετίζονται με την οριοθέτηση των παιδιών από τους γονείς στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία. Με ενδιαφέρει να εντοπίσω ποια αντικείμενα παρουσιάστηκαν, ποια όχι και για ποιους λόγους, την οπτική γωνία των αρθρογράφων, τις έννοιες που χρησιμοποιούνται και τους λόγους (discourses) που αναπτύσσονται γύρω από αυτές, τις υποστασιοποιήσεις γύρω από την παιδική ηλικία και τέλος, τις θεματικές που δημιουργούνται ταυτόχρονα με την κομβική έννοια (nodal point).

Για τον Foucault κάθε λόγος αποτελείται από τέσσερις θεμελιώδεις λειτουργίες, οι οποίες μεθοδολογικά συμπίπτουν με τους τέσσερις άξονες ανάλυσης.²⁵ Σχετικά με τις λειτουργίες του λόγου αναφερόμαστε: α) στην αναφορικότητα, δηλαδή όταν ο λόγος αναφέρεται σε κάτι πέρα από τον εαυτό του, β) στην υποκειμενικότητα, που είναι ο τρόπος και ο τόπος από τον οποίο εκφέρεται ο λόγος, γ) στην γνώση/εννοιολόγηση, όπου παράγεται η γνώση για την κεντρική έννοια και δ) τις θεματικές, οι οποίες αναπτύσσονται γύρω από το κεντρικό θέμα. Συνεπώς, οι άξονες που δημιουργούνται με βάση τις παραπάνω λειτουργίες του λόγου είναι :

- Ο άξονας των αντικειμένων, όπου περιγράφονται όλα τα αντικειμενικά στοιχεία των άρθρων και γίνεται «διερεύνηση των σχέσεων του λόγου με τα εκτός λόγου»²⁶. Διαφαίνεται λοιπόν η σχέση του λόγου με την πραγματικότητα, καθώς οι συγγραφείς αντλούν στοιχεία από την καθημερινότητα και τα χρησιμοποιούν. Μας απασχολεί ο αναφορικός χρόνος και ο αναφορικός χώρος των άρθρων, δηλαδή η εποχή και η χρονολογία στην οποία αυτά έχουν γραφεί, η ιστορία, αλλά και η τοποθεσία. Στη συνέχεια εντοπίζονται, αν αναφέρονται, κάποια ιστορικά γεγονότα μέσα στα άρθρα.

²⁴ Κουρκιολής, Α., Κοσμά, Υ. και Πεχτελίδης, Γ. *ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ: Δημιουργικές Εφαρμογές*, Εκδόσεις: Gutenberg, 2015, σελ. 35

²⁵ Κουρκιολής, Α., Κοσμά, Υ. και Πεχτελίδης, Γ. *ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ: Δημιουργικές Εφαρμογές*, Εκδόσεις: Gutenberg, 2015, σελ. 87

²⁶ Κύρκος, Δ., *Ανάλυση λόγου Κοινωνικο-φιλοσοφική Θεμελίωση*, Εκδόσεις: ΠΛΕΘΡΟΝ, 2008, σελ.179

Μέσα από αυτό μπορούμε να κατανοήσουμε καλύτερα το πολιτικό, αλλά και κοινωνικό πλαίσιο της χώρας, δηλαδή τα δικαιώματα των ενηλίκων και των παιδιών, αλλά και την κοινωνική θέση των υποκειμένων. Τέλος, εντοπίζονται οι πολιτισμικές συνήθειες, η καθημερινότητα των συμμετεχόντων και πώς αυτή τους επηρεάζει.

- Ο άξονας εκφοράς λόγου. Σε αυτό το σημείο εντοπίζεται ποιος μιλάει στα άρθρα. Ο άξονας εκφοράς λόγου χωρίζεται σε δύο επίπεδα: α) στις εξωτερικές συνθήκες του λόγου και β) στις εσωτερικές συνθήκες. Στο πρώτο επίπεδο περιγράφονται αναλυτικά οι υλικές συνθήκες που συνέβαλλαν στη δημιουργία του περιοδικού και κατ'επέκταση των άρθρων. Δηλαδή σχολιάζεται ο τίτλος του περιοδικού *The mamagers*, πού έχει δημιουργηθεί το περιοδικό και κάτω υπό ποιες συνθήκες, σε ποιους αναφέρεται, ποιοι είναι οι συντελεστές, οι αρθρογράφοι και αν είναι ευρέως γνωστοί, καθώς και οι σπουδές και οι διακρίσεις που έχουν λάβει. Επιπλέον, αναφέρεται το έτος κυκλοφορίας, τα χρήματα τα οποία διατέθηκαν (budget) για τη δημιουργία, αλλά και τα έσοδα του περιοδικού αφού από εκεί φαίνεται και ποια είναι η απήγηση στο κοινό. Μέσα από τα παραπάνω, προκύπτει αν το διαδικτυακό περιοδικό είναι εμπορικό ή εναλλακτικό και έτσι εντοπίζονται πιο αποτελεσματικά οι λόγοι στους οποίους βασίζεται.

Στο δεύτερο επίπεδο, στις εσωτερικές συνθήκες του λόγου, μας απασχολεί ιδιαίτερα η σχέση του υποκειμένου της αφήγησης με τα υποκείμενα που εμπλέκονται. Η σχέση δηλαδή του «εγώ», που είναι ο συγγραφέας - αρθρογράφος και του «αυτός», που είναι το υποκείμενο του άρθρου. Σε αυτό τον δεύτερο άξονα, εξετάζεται η θέση στην οποία τοποθετούνται τα υποκείμενα (τα παιδιά) από τους ίδιους τους αρθρογράφους, δηλαδή αν κατέχουν ενεργητικό ή παθητικό ρόλο.²⁷

- Ο άξονας εννοιών. Με ενδιαφέρει, πώς μέσα από την αφήγηση αναδεικνύεται η κεντρική έννοια, το κομβικό σημείο (nodal point).²⁸ Γύρω από το κενό σημαίνουν αναπτύσσονται διάφοροι λόγοι οι οποίοι προσδίδουν σημασίες σε αυτό. Κύριος στόχος είναι λοιπόν, να εντοπιστεί η κεντρική έννοια, να αναλυθούν τα νοήματα τα οποία δίνονται σε αυτή και οι λόγοι που

²⁷ Κουπκιολής, Α., Κοσμά, Υ. και Πεχτελίδης, Γ.. (2015) *ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ: Δημιουργικές Εφαρμογές*, Εκδόσεις: Gutenberg, , σελ.87

²⁸ Στο ίδιο σελ. 88

συναρθρώνονται. Πιο συγκεκριμένα, το ενδιαφέρον επικεντρώνεται γύρω από την έννοια της παιδικής ηλικίας και την οριοθέτηση που δέχεται από τα άρθρα του συγκεκριμένου περιοδικού. Η έννοια της οριοθέτησης σχετίζεται άμεσα με την εξουσία στο παιδικό σώμα.

- Ο άξονας των θεματικών, όπου παρουσιάζονται οι θεωρίες που αναπτύσσονται μέσα στην αφήγηση του περιοδικού.²⁹ Μέσα από τις θεματικές και τους λόγους που αναπτύσσονται μπορούμε να δούμε την ποιότητα τους και αν αυτοί ταυτίζονται ή συγκρούονται, με εκείνους που αναπτύσσονται γύρω από το κεντρικό σημαίνον.

Συνοψίζοντας, η ανάλυση που ακολουθεί εστιάζει κυρίως σε άρθρα τα οποία αντλούν από συγκεκριμένους λόγους, και μέσω αυτών παρουσιάζουν το θέμα της οριοθέτησης της παιδικής ηλικίας. Οι γονείς είναι οι κύριοι αποδέκτες αυτών των άρθρων, οπότε και γίνονται φορείς των λόγων της εξουσίας, οι οποίοι εφαρμόζονται στα παιδικά σώματα.

---

²⁹ Πεχτελίδης, Γ. και Κοσμά, Υ., *Αγ(ρ)ια Παιδιά, οι οριοθετήσεις της “παιδικής ηλικίας” στο λόγο*, Εκδόσεις: Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2012, σελ.54

Ανάλυση

Ένα σημαντικό θέμα, το οποίο απασχολεί σε μεγάλο βαθμό τους γονείς, είναι ο τρόπος με τον οποίο θα μεγαλώσουν τα παιδιά τους. Το να μεγαλώνεις ένα παιδί στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία δεν θεωρείται εύκολο, καθώς οι γονείς φέρουν το άγχος αφενός του να δημιουργήσουν ένα παιδί το οποίο θα σταθεί ως ενήλικας στην κοινωνία και αφετέρου πώς οι ίδιοι θα χειριστούν τις καταστάσεις και θα αποδειχθούν ως οι «επιτυχημένοι» γονείς. Ένα μέσο για να ενημερωθούν οι γονείς γύρω από τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους και να εφαρμόσουν τελικά πρακτικές, είναι και τα ηλεκτρονικά περιοδικά τα οποία παρέχουν οδηγίες και συμβουλές για τον τρόπο διαπαιδαγώγησης και για το πώς οι γονείς μπορούν να ανταπεξέλθουν στο έργο που φέρουν.

Όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, η ανάλυση θα γίνει με βάση τους 4 άξονες οι οποίοι και ταυτίζονται με τις λειτουργίες του λόγου.

Σχηματισμός των αντικειμένων

Ο αναφορικός χώρος των άρθρων του περιοδικού *The mamagers* είναι η Ελλάδα. Σε όλα αναφέρονται και προτείνονται πρακτικές, με τις οποίες οι γονείς μπορούν να διαπαιδαγωγήσουν τα παιδιά τους, να τα οριοθετήσουν, στοχεύοντας έτσι σε μία καλύτερη καθημερινότητα, αλλά και σε μία μετέπειτα καλή ζωή. Παρακάτω παρατίθενται αποσπάσματα όπου δηλώνεται ο αναφορικός χώρος:

Το πιο κοινό θέμα που αντιμετωπίζουν τα ζευγάρια στην Ελλάδα, αφορά στη σχέση με τους γονείς και κατ' επέκταση τη σχέση των παππούδων με τα εγγόνια τους. Παρακάτω αναφέρω τα πιο συχνά παράπονα των γονέων (και ταυτόχρονα λάθη των παππούδων), τα οποία συναντάμε σε ένα πολύ μεγάλο ποσοστό ελληνικών οικογενειών. Ωστόσο, η κάθε κατάσταση χρειάζεται και τον κατάλληλο τρόπο αντιμετώπισης, τον οποίο προτείνω ύστερα από κάθε πρόβλημα. Μπορείς να κάνεις μια προσπάθεια να «εκπαιδεύσεις» τους παππούδες και να πετύχεις μια ισορροπημένη και υγιή σχέση μαζί τους.³⁰

³⁰The mamagers team (2017), « Πώς να εκπαιδεύσεις τους παππούδες για να μη σου... «χαλάσουν» το παιδί», *The mamagers*, 28 Ιουνίου

Όσον αφορά τον αναφορικό χρόνο, τα άρθρα του περιοδικού προσανατολίζονται στο σήμερα, στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία, δηλαδή στις συμπεριφορές και πρακτικές, τόσο γονιών όσο και παιδιών. Βέβαια, σε ορισμένα σημεία μέσα στα άρθρα, υπάρχουν απλά γενικόλογες αναφορές στην παιδαγωγική μέθοδο, οι οποίες χρησιμεύουν απλά για να δηλωθεί πιο έντονα η διαφορά του αντιθετικού διπόλου παρελθόν-παρόν.

Πολλοί γονείς, μεταξύ των οποίων και γω, παραπονιούνται πως τα σημερινά παιδιά αντιμετωπίζουν προβλήματα στο σχολείο, είναι «ανυπάκουα» και δεν αναλαμβάνουν ευθύνες.³¹

Τα πολύ παλιά τα χρόνια, η παιδαγωγική μέθοδος είχε πλείστες επιλογές διαχείρισης δύσκολων καταστάσεων με την νεολαία του σπιτιού χωρίς πολλά «σεις» και «σας». Οι καιροί πέρασαν και ήρθαν νέες καταστάσεις. Γεμίσαμε βιβλία και θεωρίες της φιλελεύθερης παιδαγωγικής και ξεχειλίσαμε από αυτενεργά παιδιά, συναισθηματικές νοημοσύνες και αγάπη μόνο. Που κακό δεν το λες, απλά στην πράξη πολλές φορές βγαίνει δεκαδικός.³²

Παρόλο που δεν υπάρχουν στα άρθρα προς ανάλυση αναφορές σε ιστορικά γεγονότα, υπάρχουν πολλές αναφορές στις πολιτισμικές συνήθειες της σύγχρονης ελληνικής οικογένειας. Πιο συγκεκριμένα:

Είμαι μέσα στο αυτοκίνητο και εκτελώ το δρομολόγιο «γίνε και εσύ ένας μικρός αθλητάρης». Ο ένας για μπάσκετ, ο άλλος για ποδόσφαιρο και εγώ να ελπίζω σε ένα καλό συμβόλαιο- μάλλον με δισκογραφική, γιατί δεν βλέπω μεγάλη έφεση.³³

(αναφορά στους «κακούς γονείς»): Είναι αυτοί που θα πουν στο παιδί τους να μην κάνει παρέα με τον «αλβανό» του σχολείου, είναι αυτοί που θα πουν στο γιο τους ότι όλα τα κορίτσια είναι «εύκολες» και στην κόρη τους ότι όλα τα αγόρια είναι εν δυνάμει «μαλάκες». Είναι αυτοί που μιλάνε για παλιοαδερφές,

³¹ The mamagers team (2017), «Ο υπερβολικός φιλελευθερισμός στο σπίτι δημιουργεί παιδιά που τα θέλουν όλα.», *The mamagers*, 19 Ιουνίου

³² Μπακοπούλου Αλεξία (2017), «Παιδί μου σόρι, μα δεν μπορώ να είμαι κάθε μέρα η Μοντεσσόρι.», *The mamagers*, 15 Φεβρουαρίου

³³ Μπακοπούλου Αλεξία (2016), «Να φτιάξουμε το χαμόγελο του... γονιού, μια οργάνωση για γονείς που ζορίζονται.», *The mamagers*, 3 Ιουνίου

παλιοξένους, αράπηδες και πακιστανούς μπροστά στα παιδιά τους και που καταδικάζουν ή φέρονται υποτιμητικά σε οτιδήποτε θεωρούν διαφορετικό από αυτούς.»³⁴

Όταν ο γονιός μεγαλώνει, τότε χρειάζεται εκείνος τη φροντίδα του παιδιού του. Έχει ανάγκη τη βοήθειά του, την παρουσία του, τη θαλπωρή του. Έχει πια ο γονιός ανάγκη από αγάπη και αποδοχή. Σε θέλει εκεί τις Κυριακές, στο γιορτινό τραπέζι. Έχει ανάγκη την επίσκεψή σου και ίσως απαιτήσει να αλλάξεις το πρόγραμμά σου, για να τον πας στο γιατρό. Δεν καταλαβαίνει την ανάγκη σου να φύγεις από το σπίτι και να μείνεις μόνος σου, όπως και εσύ δεν καταλαβαίνεις, γιατί έπρεπε να τον μοιράζεσαι όταν ήσουν μικρός με τη δουλειά του.³⁵

«Κοριτσάκι, γύρω στα 9, κόρη μιας γνωστής μου. Είμαστε σπίτι τους, καλεσμένοι για φαγητό με τον σύζυγό μου. Η μικρή είναι καθισμένη στον καναπέ και παλεύει με μια ζωγραφική και εμείς οι μεγάλοι στην τραπεζαρία. Η μητέρα της πηγαινοέρχεται να μας σερβίρει. Η μικρή, κάποια στιγμή, σταματά ό,τι κάνει και φωνάζει «μαμάαααααααα θέλω πορτοκαλάδα». Η μάνα, χωρίς δεύτερη κουβέντα, πάει στην κουζίνα, φέρνει την πορτοκαλάδα και της την δίνει. Η μικρή την πίνει και αφήνει το ποτήρι της στο τραπέζακι του σαλονιού. «Δανάη μου», λέει η μαμά γεμάτη γλύκα «βάλε το σουβέρ κάτω απ' το ποτήρι γιατί θα κάνει σημάδι'. «Δεν ξέρω που είναι τα σουβέρ» λέει η μικρή. «Δίπλα σου», της απαντά η μητέρα της, «στο μπουφέ». Η μικρή δεν κάνει καμία κίνηση να πιάσει το σουβέρ. Η μαμά, για δεύτερη φορά, σηκώνεται, παίρνει το σουβέρ και το βάζει κάτω από το ποτήρι. Και εκεί τελειώνει το μικρό αυτό περιστατικό.

Εγώ έχω μείνει λίγο παγωτό, αλλά δεν λέω τίποτα. Δεν είναι δουλειά μου αφενός και αφετέρου, όταν το δικό μου παιδί δεν φέρεται σωστά μπροστά σε

³⁴ Ζησοπούλου Φαίη (2016), «Μήπως είσαι κακός γονιός και δεν το ξέρεις;». *The mamagers*, 30 Σεπτεμβρίου

³⁵ Μαρκατζίνου Χαρά (2017), «Όταν το παιδί σου δεν σε χρειάζεται, τότε αρχίζουν τα δράματα.» *The mamagers*, 14 Ιουνίου

τρίτους – και το κάνει αρκετές φορές – το τελευταίο που θέλω να ακούσω, είναι μια άλλη μάνα, να μου πει τι δεν κάνω σωστά.»³⁶

Μέσα από τις περιγραφές της καθημερινής ζωής των γονέων μπορεί κανείς να κατανοήσει καλύτερα την οπτική, αρχικά των ίδιων, αλλά και του ίδιου του ηλεκτρονικού περιοδικού. Οι παραπάνω περιπτώσεις δηλώνουν την καθημερινή ζωή ενός γονιού στην Ελλάδα. Για τα ελληνικά δεδομένα, ο γονέας οφείλει να εγγράφει τα παιδιά του σε όσες περισσότερες εξωσχολικές δραστηριότητες είναι δυνατό. Οφείλει επίσης να τα μετακινεί ο ίδιος και σε ορισμένες περιπτώσεις, να περιμένει να τελειώσουν. Παραπάνω, φαίνεται το περιοδικό να προβάλλει έναν αντιρατσιστικό λόγο και να κατασκευάζει άμεσα το προφίλ του «κακού γονέα». Η Ελλάδα αποτελεί μία πολυπολιτισμική χώρα και το περιοδικό φαίνεται να αποδέχεται τη διαφορετικότητα και να προσπαθεί να προάγει στάσεις των γονέων υπέρ της. Χαρακτηριστικό παράδειγμα πολιτισμικών συνηθειών της ελληνικής κοινωνίας, αποτελεί και η απαίτηση των γονιών για τα οικογενειακά τραπέζια και τους «σωστούς» τρόπους συμπεριφοράς σε αυτά. Είναι σύνηθες σε εορταστικές περιόδους η οικογένεια να συγκεντρώνεται σε τραπέζι, καθώς αυτό αποτελεί ένδειξη ενότητας μεταξύ των μελών. Οι πολιτισμικές συνήθειες και οι αναπαραστάσεις κατασκευάζουν ένα πρότυπο γονέα και ορίζουν ποιος θεωρείται καλός και ποιος κακός, προβάλλουν τον δύσκολο ρόλο τους, δίνοντας έτσι έμμεσα «οδηγίες» για τη «σωστή» συμπεριφορά. Αυτό που σήμερα αναγνωρίζουμε ως σύγχρονη ελληνική οικογένεια προέκυψε σταδιακά και σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η βιομηχανική επανάσταση. Η δομή του συστήματος της οικογένειας άλλαξε και από εκτεταμένη, οδηγήθηκε σε αυτό που σήμερα αναφέρεται ως πυρηνική οικογένεια. Ουσιαστικά, πρόκειται για μία ομάδα, η οποία συνδέεται κυρίως με συναισθηματικούς δεσμούς και έχει ως στόχο να προετοιμάσει τα μικρότερα μέλη της, για την ένταξή τους στην κοινωνία.³⁷

Η ένταξη του ανθρώπου μέσα στην κοινωνία, αλλά και η εξέλιξή του, γίνεται μέσω της διαδικασίας της κοινωνικοποίησης. Ο λειτουργισμός ως θεωρία, επικρατεί σε ένα μεγάλο βαθμό στα πλαίσια της ελληνικής κοινωνίας και περιγράφει τα μέλη της κοινωνίας, - στην παρούσα περίπτωση της οικογένειας - να στοχεύουν στη

³⁶ The mamagers team (2017), «Ας μην βαφτίζουμε τα κακότροπα παιδιά μας έντονες προσωπικότητες» *The mamagers*, 13 Ιουλίου

³⁷ Giddens, A., *ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ*, μεταφρ. – επιστ. Επιμ. Τσαούσης Γ. Δ., Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, 2009, σελ. 211-212

σταθερότητα του συστήματος, τη συναίνεση και την αποδοχή των ρόλων και των ορίων.³⁸ Ως αποτέλεσμα, καθώς η οικογένεια θεωρείται ένας από τους βασικότερους φορείς κοινωνικοποίησης, γίνεται εργαλείο οριοθέτησης και βοηθά στη δημιουργία του ενήλικα, ο οποίος τείνει να επαναλαμβάνει συγκεκριμένες συμπεριφορές, υποστηρίζοντας έτσι την ήδη υπάρχουσα εξουσία.

Οι τρόποι εκφοράς του λόγου

Όταν διαβάζεται ένα κείμενο, μέσα από την ανάγνωση, διαφαίνονται οι διαφορετικές οπτικές αφήγησης από τους ίδιους τους αρθρογράφους. Καθώς κάθε υποκείμενο έχει και διαφορετική οπτική, παρουσιάζονται διαφορετικοί τύποι αφήγησης μέσα στο ηλεκτρονικό περιοδικό *The mamas*. Για να εντοπίσουμε τους διαφορετικούς τύπους αφήγησης και να κατανοήσουμε τον κυρίαρχο λόγο του περιοδικού, είναι σημαντικό να αναλυθούν οι εξωτερικές και οι εσωτερικές συνθήκες του λόγου.

Εξωτερικές συνθήκες

Το *The mamas* είναι ένα ελληνικό ηλεκτρονικό περιοδικό, το οποίο δεν έχει συγκεκριμένη μέρα έκδοσης και ούτε δημοσιεύεται ως τεύχος. Στην ηλεκτρονική πλατφόρμα του δημοσιεύονται άρθρα σε καθημερινή βάση από το 2016 μέχρι και σήμερα, με θέματα που ποικίλουν. Στις αναζητήσεις δεν αναφέρεται ποτέ ακριβώς έχει ιδρυθεί, αλλά αναφέρεται ότι πίσω από τη δημιουργία βρίσκονται τρεις γυναίκες, χωρίς να κατονομάζονται. Το ίδιο συμβαίνει και με ορισμένους αρθρογράφους του, για τους οποίους δεν αναφέρονται στοιχεία πέραν του ονόματός τους. Τα περισσότερα άρθρα υπογράφονται από το παρωνύμιο *The mamas team*, το οποίο μας οδηγεί στην υπόθεση ότι τα συγκεκριμένα άρθρα εξετάζονται ομαδικά και ομόφωνα η ομάδα προβαίνει στη δημοσίευσή τους. Ωστόσο, σε κάποια κατονομάζονται οι συγγραφείς και ίσως ανάμεσά τους, να βρίσκονται και οι τρεις γυναίκες που το δημιούργησαν. Επιπλέον, άρθρα δημοσιεύονται και υπογράφονται από ψυχολόγους, ψυχοθεραπευτές και εκπαιδευτικούς, γεγονός που μας οδηγεί στο ότι το περιοδικό βασίζεται και στον επιστημονικό λόγο. Σημαντικό είναι ότι στο

³⁸ Hughes, M. & Kroehler, C., *Κοινωνιολογία – Οι βασικές έννοιες- Νέα αναθεωρημένη έκδοση*, εισαγ. – επιμ. Ιωσηφίδης Θ., Εκδόσεις Κριτική, 2014, σελ. 67

περιοδικό υπάρχουν άρθρα, τα οποία αποτελούν αποσπάσματα βιβλίων από Έλληνες και ξένους συγγραφείς (ψυχολόγους, εκπαιδευτικούς), αλλά και οι αναγνώστες του περιοδικού μπορούν επίσης να εκφράζουν την άποψή τους και να αρθρογραφούν.

Ενδιαφέρον προκαλεί και ο τίτλος του περιοδικού: *The managers*. Παραπέμπει στην αγγλική λέξη *manager* η οποία μεταφράζεται ως διευθυντής ή διαχειριστής. Αυτομάτως, φαίνεται και η θέση που προβάλλεται για τη μητέρα μέσα στην οικογένεια. Το γεγονός ότι στη σύγχρονη ελληνική οικογένεια η μητέρα θεωρείται ως η κατεξοχήν αρμόδια και ικανή να διαχειριστεί την καθημερινότητα στο σπίτι, αποτελεί σημάδι φυσικοποίησης του ρόλου της. Η αυτοματοποιημένη σκέψη ότι κάθε γυναίκα εκ φύσεως είναι κατάλληλη για τις δουλειές του νοικοκυριού και την ανατροφή των παιδιών, οδηγεί στην παρουσία ενός παραδοσιακού έμφυλου λόγου. Αν και υπάρχουν άρθρα τα οποία απευθύνονται σε νέους μπαμπάδες, είναι ελάχιστα σε σχέση με αυτά στα οποία, είτε γράφουν γυναίκες ως μητέρες, είτε απευθύνονται σε μητέρες και στο ρόλο τους. Εκτός λοιπόν από τη θέση ισχύος στην οποία τοποθετούνται οι γονείς σε σχέση με το παιδί, παρατηρείται πως ενισχύεται και η θέση της μητέρας στο σπίτι. Στον έμφυλο λόγο ο άντρας είναι αρμόδιος για τις εξωτερικές εργασίες και δεν συμμετέχει στην διαπαιδαγώγηση και την διαχείριση των προβλημάτων του σπιτιού. Η γυναίκα, από την άλλη, θεωρείται ότι δεν μπορεί να τα καταφέρει στην αγορά εργασίας και πως είναι προορισμένη από τη φύση της να ασχοληθεί με την οικογένεια.

Με την οικονομική κρίση στην Ελλάδα, οι εκδοτικοί οίκοι οι οποίοι εξέδιδαν περιοδικά με θέματα που αφορούσαν τους γονείς, τα παιδιά και τη διαπαιδαγώγηση αυτών, έκλεισαν. Έτσι, το παρόν περιοδικό αποτελεί σήμερα, αν όχι το μοναδικό, ένα από τα πιο ευρέως διαδεδομένα περιοδικά που ασχολούνται με τέτοιου είδους θέματα. Απευθύνεται σε γονείς – κυρίως μητέρες, όπως αναφέρθηκε παραπάνω - και παρέχει «λύσεις» και «βήματα» για τη σχέση γονέα- παιδιού. Στη συγκεκριμένη εργασία, όπως αναφέρθηκε στην εισαγωγή, μας αφορά πώς φαίνεται ο τρόπος οριοθέτησης της παιδικής ηλικίας μέσα από τη διαπαιδαγώγηση στο λόγο του συγκεκριμένου περιοδικού.

Σε συνέντευξη που έδωσαν οι δημιουργοί αναφέρουν το σκεπτικό με βάση το οποίο υλοποίησαν την ιδέα τους:

«Υπάρχουν τόσες ιστορίες, για τόσα θέματα, από τόσους ανθρώπους. Όταν μοιράζεσαι την ιστορία σου, ανακουφίζεσαι λίγο. Και βοηθάς και άλλους να νιώσουν τον παλμό των συνανθρώπων τους, να γελάσουν, να συγκινηθούν, να προβληματιστούν. Στις λίγες ημέρες που είναι το site στον «αέρα», έχουν επικοινωνήσει μαζί μας άγνωστοι άνθρωποι για να μοιραστούν μαζί μας τη δική τους ιστορία. Επικοινωνία λοιπόν, αυτό είναι το ζητούμενο»

Και παρακάτω:

«Όταν είσαι άνθρωπος η ευτυχία κρύβεται στις απλές στιγμές. Και μια μαμά οφείλει να το ζει και να το μαθαίνει στα παιδιά της»³⁹

Εσωτερικές συνθήκες

Σε αυτό το σημείο, μας ενδιαφέρει να εντοπίσουμε αφενός το ποιος μιλάει γύρω από το θέμα και αφετέρου τη θέση στην οποία βρίσκεται. Το συγκεκριμένο περιοδικό επικαλείται έναν επιστημονικό λόγο, επομένως και ο τρόπος εκφοράς του λόγου χαρακτηρίζεται ως παντογνωστικός. Με την ταυτότητα του αρθρογράφου, του εκπαιδευτικού, του ψυχολόγου ή κάποιου απλού αναγνώστη, οι απόψεις/ συμβουλές που παρουσιάζονται είναι «αντικειμενικές». Ωστόσο, η έντονη χρήση του α' ενικού και α' και β' πληθυντικού προσώπου, οδηγεί τον αναγνώστη να ταυτιστεί, να ενστερνιστεί τις απόψεις που προβάλλονται και να νιώσει άμεσος αποδέκτης του κειμένου. Ενδεικτικά αναφέρω:

«Αυτό που ξέχασα στην πορεία ήταν ότι ο γονιός ήμουν εγώ και σαν γονιός όφειλα να δίνω εντολές μέσα στην καθημερινότητα, προκειμένου με αυτές να καθοδηγήσω το παιδί μου και να το βοηθήσω να μάθει μερικά πράγματα και να υιοθετήσει κάποιες καλές συνήθειες.»⁴⁰

«Κανείς δεν είπε ότι είναι εύκολο να οριοθετήσεις ένα παιδί.»

³⁹ <http://www.savoirville.gr/hrthan-gia-na-sosoun-to-chaos/>

⁴⁰ Ζησοπούλου Φαίη (2017), «Τα παιδιά γίνονται κακομαθημένα γιατί τους δίνουμε πολλές επιλογές», *The mangers*, 4 Απριλίου

Είναι όμως προτιμότερο να μην λέμε ψέματα στους ίδιους τους εαυτούς μας, νομίζοντας ότι μεγαλώνουμε ξεχωριστά παιδιά που αντιδρούν στις κοινωνικές συμβάσεις και γι' αυτό φέρονται με απαράδεκτο τρόπο στους γύρω τους. Σίγουρα υπάρχουν προικισμένα παιδιά που απαιτούν ιδιαίτερη αντιμετώπιση. Όταν όμως λέμε «ιδιαίτερη αντιμετώπιση» δεν τα εννοούμε ότι τα αφήνουμε να αλωνίζουν στη ζωή μας. Εννοούμε ότι τα βοηθάμε να ενταχθούν στο σύνολο, χωρίς να «χάσουν» αυτά τα ξεχωριστά ταλέντα που διαθέτουν ή χωρίς να τα «θυσιάσουν» προκειμένου να γίνουν αποδεκτά. Άλλο το ένα, άλλο το άλλο.»⁴¹

Το β' πληθυντικό το συναντάμε κυρίως στα άρθρα τα οποία προτείνουν βήματα και απαριθμούν τις συμβουλές τις οποίες ο γονέας πρέπει να ακολουθήσει. Τα άρθρα τα οποία περιγράφουν βήματα και χαρίζουν συμβουλές, υπογράφονται ως επί το πλείστον από ψυχολόγους, ψυχοθεραπευτές ή ακόμα και από γυναίκες που χρησιμοποιούν την ταυτότητα τους, ως μητέρα. Και εδώ, υπάρχει ένας παντογνωστικός τύπος αφήγησης, αφού ο λόγος που επικαλείται είναι επιστημονικός και οι συμβουλές που προτείνονται εκφράζουν σιγουριά και αξιοπιστία.

«Πώς να διαχειριστείτε το παιδί με έντονη προσωπικότητα

1. Διατηρείστε ήρεμη τη φωνή σας και υιοθετείστε ψύχραιμη συμπεριφορά. [...]

2. Μάθετε να αξιοποιείτε το πείσμα. [...]

*3. Αποφύγετε τους άσκοπους καθημερινούς καβγάδες θέτοντας κανόνες. [...]*⁴²

Τα θέματα που αναλύονται και οι προτάσεις που δίνονται ως λύσεις σε οικογενειακά προβλήματα αφορούν το παιδί. Ωστόσο, στο περιοδικό μιλάνε ενήλικες από τη θέση τόσο του γονιού, όσο και του παρατηρητή, για το παιδί. Υπογράφοντας στο τέλος όχι μόνο με το όνομά τους, αλλά και με την ιδιότητά τους, στοχεύουν στην αποδοχή των απόψεών τους από την κοινή γνώμη. Κυριαρχεί ένας επιστημονικός λόγος, ο οποίος κατέχει χαρακτηριστικά μιας «κοινώς αποδεκτής αλήθειας» και

⁴¹ The mamagers team (2017), «Ας μη βαφτίζουμε τα κακότεροπα παιδιά μας “έντονες προσωπικότητες”», *The mamagers*, 13 Ιουλίου

⁴² The mamagers team (2017), «Τα παιδιά με έντονη προσωπικότητα είναι τα πιο “δύσκολα”», *The mamagers*, 10 Απριλίου

«αντικειμενικότητας». Εκφράζουν τι είναι σωστό και τι λάθος στη συμπεριφορά του παιδιού, τότε ένα παιδί θεωρείται κακομαθημένο ή απλώς έντονη προσωπικότητα, τότε πρέπει να οριοθετηθεί κ.ο.κ. Παρατηρείται λοιπόν μία ενηλικοκεντρική προσέγγιση όσον αφορά τη διαπαιδαγώγηση του παιδιού χωρίς να δίνεται ο λόγος στο ίδιο το παιδί. Οι ενήλικες λοιπόν, από τη θέση που κατέχουν, είτε κατέχοντας την ταυτότητα του γονέα, είτε του ειδικού ψυχολόγου ή εκπαιδευτικού, γνωρίζουν τα πάντα, είναι παντογνώστες σε ότι αφορά το παιδί, τη συμπεριφορά, την ψυχοσύνθεσή του και τα όρια που πρέπει να θέσουν.

Μέσα από τους τρόπους εκφοράς του λόγου, δημιουργούνται ήδη η κομβική έννοια και οι θεματικές που αναπτύσσονται γύρω από αυτή. Στα άρθρα που επιλέχθηκαν για ανάλυση η έννοια που αναδεικνύονται είναι αυτές της διαπαιδαγώγησης και οριοθέτησης της παιδικής ηλικίας από τους ενήλικες ως γονείς.

Ο σχηματισμός των εννοιών

Γνώση/εννοιολόγηση

Στο *The mangers* υπάρχουν διάφορα θέματα τα οποία αναλύονται και γύρω από τα οποία εκφράζονται απόψεις. Υπάρχουν άρθρα τα οποία αναφέρονται εκτός από τη διαπαιδαγώγηση, γενικά σε θέματα υγείας των παιδιών, στη ψυχολογία των γονέων, στην εγκυμοσύνη, στην υιοθεσία, σε προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι έφηβοι, σε θέματα ομορφιάς, ακόμα και σε συνταγές μαγειρικής για παιδιά. Έχοντας αναζητήσει συγκεκριμένα άρθρα που αφορούν την ανατροφή του παιδιού, εντοπίστηκε και η έννοια της οριοθέτησης. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η έννοια της οριοθέτησης μέσα από το περιοδικό αναφέρεται στους κανόνες συμπεριφοράς. Η προοπτική της εργασίας είναι να εξετάσει όμως και την έννοια της οριοθέτησης όπως αυτή προκύπτει εξαιτίας της υποστασιοποίησης της έννοιας της παιδικής ηλικίας. Σε κάθε περίπτωση, το αποτέλεσμα της υποστασιοποίησης της παιδικής ηλικίας είναι η οριοθέτησή της μέσω των κανόνων και του ελέγχου.

Η έννοια της οριοθέτησης σηματοδοτείται ως επί το πλείστον από δύο λόγους (discourses): α) τον ρομαντικό και β) τον λόγο του επικίνδυνου παιδιού. Τα παραδείγματα που παρατίθενται παρακάτω τεκμηριώνουν αρχικά τον ρομαντικό

λόγο, σύμφωνα με τον οποίο τα παιδιά παρουσιάζονται αδύναμα, αθώα και αφελή και χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής και φροντίδας από τους γονείς, μέχρι να ενηλικιωθούν και να λάβουν τη θέση τους στην κοινωνία.

«1. Δεν ανατρέφετε παιδιά, ανατρέφετε ενήλικες

*Συλλαμβάνετε ένα παιδί. Το φέρνετε στον κόσμο. Αυτό το μοναδικό πλάσμα, όμως, δεν ανήκει σε εσάς. Όπως λέει και ο Καλιλ Γκιμπράν: τα παιδιά είναι οι Γιοι και οι Κόρες της λαχτάρας της Ζωής για τον εαυτό της. Δουλειά σας είναι να προετοιμάσετε το παιδί σας για την ενήλικη ζωή. Για ένα μέλλον στο οποίο θα' ναι ανεξάρτητο, δημιουργικό, παραγωγικό και σίγουρο για τον εαυτό του. Δουλειά σας είναι να το βοηθήσετε να αναπτύξει τις ικανότητές που θα του επιτρέψουν να ξεκινήσει ελεύθερο την πορεία του προς το μέλλον.»*⁴³

*«Τα όρια παρέχουν κατευθυντήριες γραμμές για τη συμπεριφορά και βοηθούν τα παιδιά να μάθουν ποια συμπεριφορά είναι κοινωνικά αποδεκτή και ποια όχι. Τα παιδιά μαθαίνουν να έχουν αυτό-έλεγχο και αυτό-πειθαρχία και αρχίζουν να βάζουν όρια για τον εαυτό τους. Αυτά τα παιδιά έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να γίνουν υπεύθυνοι, κοινωνικά και συναισθηματικά νοήμονες ενήλικες σε σχέση με τα παιδιά που τους έχουν τεθεί λίγα ή καθόλου όρια. Βάζοντας όρια βοηθάμε τα παιδιά να μάθουν έναν αποδεκτό κώδικα συμπεριφοράς.»*⁴⁴

*«Με το να δείχνεις στο παιδί σου πόσο πολύ το αγαπάς, δεν δυναμώνεις μόνο τη μεταξύ σας σχέση, αλλά μπορεί να βοηθήσει να αναπτύξετε ένα δυνατό δεσμό και να συμβάλει μελλοντικά στην ικανότητα του παιδιού να διατηρεί τους δεσμούς του. Μην υποτιμάς λοιπόν, τη δύναμη ενός φιλιού στο μάγουλο. Απάντησε στο παιδί σου με συναίσθημα, εξέφρασε την αγάπη σου και μίλα του ευγενικά»*⁴⁵

⁴³ The mamagers team (2017), «5 πράγματα που έπρεπε να ξέρω για να είμαι καλύτερος γονέας», *The mamagers*, 31 Αυγούστου

⁴⁴ The mamagers team (2017), «Όταν δεν βάζεις στο παιδί σου όρια, το οδηγείς σε επικίνδυνες καταστάσεις», *The mamagers*, 28 Σεπτεμβρίου

⁴⁵ The mamagers team, (2017) «Πώς να είσαι σίγουρη ότι μεγαλώνεις σωστά το παιδί σου;» *The mamagers*, 26 Ιουνίου

Το περιοδικό, λοιπόν, τοποθετείται απέναντι από τα παιδιά αποδεχόμενο έναν ρομαντικό λόγο για την παιδική ηλικία και «καλώντας» τους γονείς να πάρουν θέση. Μέσα από φυσικοποιήσεις, τα άρθρα του περιοδικού υποστασιοποιούν την έννοια της παιδικής ηλικίας και κατασκευάζουν ένα προφίλ παιδιού το οποίο είναι καθολικό. Στα παραπάνω παραδείγματα προβάλλεται έντονα η σύγχρονη άποψη ότι τα παιδιά είναι εν δυνάμει ενήλικες. Δίνεται έμφαση μόνο στο μέλλον τους και αγνοείται συστηματικά το παρόν στο οποίο βρίσκονται. Επιπλέον, η φροντίδα και η εξάρτηση από τους γονείς αποτελούν βασικές προϋποθέσεις και χαρακτηριστικά της παιδικής ηλικίας. Η προστασία γίνεται αυτοσκοπός της οικογένειας, προκειμένου το παιδί να διαμορφώσει στάσεις μέσα σε ένα οριοθετημένο περιβάλλον. Από την άλλη μεριά ωστόσο, σε άλλα σημεία εκθέτουν και ένα άλλο προφίλ παιδιών, αυτά που ορίζονται ως επικίνδυνα και «κακομαθημένα». Ενδεικτικά :

«Ας χαλαρώσουμε λίγο και ας δούμε πώς δεν θα γεμίσουμε τον κόσμο με ακόμα έναν αγενή, κακομαθημένο ενήλικα που έχει μεγαλώσει με την πεποίθηση ότι είναι «ξεχωριστός», άρα αυτή η διαφορετικότητα, του επιτρέπει να φέρεται σαν γαϊδούρι.

Όταν η διαπαιδαγώγηση είναι επιτρεπτική, δηλαδή η πειθαρχία που ασκούμε είναι χαλαρή, χωρίς ίχνος κανόνων και συνεπειών, η ελευθερία παίρνει την πιο ακραία της διάσταση και το παιδί κάνει ό,τι θέλει. Οι περισσότεροι γονείς είμαστε πολύ ανεκτικοί πιστεύοντας ότι έτσι τα κάνουμε ευτυχισμένα ή ελπίζοντας ότι κάποια στιγμή θα αλλάξουν και θα εκτιμήσουν την ελευθερία που τους δώσαμε.»⁴⁶

«Τα παιδιά έχουν αναπτύξει τη λανθασμένη εντύπωση πως μπορούν να τα έχουν όλα. Και όχι μόνο ότι μπορούν, αλλά και ότι δικαιούνται να τα έχουν όλα. Δεν υπάρχει αίσθηση ματαίωσης, η οποία είναι πολύ σημαντική για την ανάπτυξή τους, γι' αυτό και στις μέρες μας, «κακομαθημένα» δεν είναι μόνο τα παιδιά των πλουσίων, αλλά και της μεσαίας τάξης.»⁴⁷

⁴⁶ The mamagers team (2017), «Ας μη βαφτίσουμε τα κακότροπα παιδιά μας “έντονες προσωπικότητες”», *The mamagers*, 13 Ιουλίου

⁴⁷ The mamagers team, (2017) «Ο υπερβολικός φιλελευθερισμός στο σπίτι δημιουργεί παιδιά που τα θέλουν όλα», *The mamagers*, 19 Ιουνίου

Καθ' όλη τη διάρκεια ανάγνωσης των άρθρων, φαίνεται πως το περιοδικό αποδέχεται και τους δύο αντιφατικούς λόγους. Στη σύγχρονη πραγματικότητα, θεωρείται ότι τα παιδιά είναι είτε αθώα είτε ατίθασα. Σε κάθε περίπτωση, το αποτέλεσμα είναι πως τα παιδιά χρήζουν οριοθέτησης με την έννοια ότι οι κανόνες είναι απαραίτητοι για να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν στην κοινωνία ως ενήλικες. Η λεπτομερής ανάγνωση με οδήγησε να σχηματοποιήσω τον τρόπο με τον οποίο οι γονείς οδηγούνται στο να θέσουν όρια στα παιδιά τους. Θεώρησα αρχικά, ότι τα άρθρα οριοθετούν τόσο έμμεσα όσο και άμεσα τα παιδικά σώματα στο λόγο.

Μιλώντας για έμμεσο τρόπο οριοθέτησης της παιδικής ηλικίας, εννοώ ότι μέσα από τα άρθρα και τους τίτλους κατασκευάζονται ταυτότητες υποκειμένων, όπως «ο καλός γονέας» ή ο «κακός γονέας», προβάλλεται έντονα το δίπολο γονέας-παιδί, ενώ σε άλλα άρθρα χαρακτηρίζεται ως ιδιαίτερα δύσκολος ο ρόλος των γονέων και δικαιολογούνται οι πιθανές εκρήξεις στην καθημερινότητα. Κατά συνέπεια, κατασκευάζονται οι αποδεκτές και μη αποδεκτές συμπεριφορές του γονέα, που έχουν όμως αντίκτυπο στα ίδια τα παιδιά. Για παράδειγμα:

«Τελικά ποιοι είναι κακοί γονείς; Είναι μόνο αυτοί που διαβάζουμε στις εφημερίδες και στο διαδίκτυο; Είναι αυτοί που φέρουν την πιστοποίηση των τεράτων και οι πράξεις τους, τους οδηγούν στα δικαστήρια; Είναι μόνο αυτοί που τους παίρνουν την επιμέλεια των παιδιών τους και δικαίως; Ή μήπως είναι κι άλλοι πολλοί, καθωσπρέπει, υπεράνω κάθε υποψίας, που τους συναντάς στα πάρτι, στις σχολικές εκδηλώσεις, στα πάρκα και λέτε μια γελαστή καλημέρα.»⁴⁸

«Είστε γονιός- όχι φίλος του παιδιού σας

[...] αντισταθείτε στην παρόρμηση να γίνετε φίλοι των παιδιών σας με τρόπο που τα πιέζει να κατανοήσουν θέματα ενηλίκων πριν την ώρα τους. Αφήστε τα να είναι παιδιά και διαφυλάξτε την αθωότητά τους. Καμιά φορά αυτό σημαίνει πως πρέπει πρώτα να ενηλικιωθούμε εμείς.»⁴⁹

⁴⁸ Ζησοπούλου Φαίη (2016), «Μήπως είσαι κακός γονιός και δεν το ξέρεις;», *The mamagers*, 30 Σεπτεμβρίου

⁴⁹ The mamagers team (2017), « 5 πράγματα που έπρεπε να ξέρω για να είμαι καλύτερος γονέας», *The mamagers*, 31 Αυγούστου

«Δεν έχεις την ίδια δύναμη με εμένα, ούτε βρισκόμαστε στο ίδιο επίπεδο. Δεν μπορείς να κάνεις ό,τι θέλεις. Μέχρι να ενηλικιωθείς θα με ακούς, θα κινείσαι ανάμεσα στα όρια που σου βάζω, θα έχεις πειθαρχία, θα μάθεις στο «όχι» γιατί μόνο έτσι θα μπορέσεις να είσαι αυτόρκτης και να ζήσεις μια ισορροπημένη ζωή. Θα διαπραγματευτείς μαζί μου τις ελευθερίες σου, τις ευθύνες σου και τις υποχρεώσεις σου και δεν θα κάνεις ό,τι θες εσύ. Γιατί εγώ είμαι 38 χρόνια σε αυτή τη ζωή κι εσύ οκτώ. Και ξέρω περισσότερα.»⁵⁰

« Και βλέπεις τις θεωρίες της Μοντεσσόρι να σε εγκαταλείπουν.

Γιατί δεν μπορεί, όλα αυτά που αναφέρουν, υπάρχουν στιγμές που πρέπει κάτι να πάρεις για να τα τηρήσεις κατά γράμμα, σε κάθε περίπτωση. Μωρό μου σόρι, μα δεν μπορώ να είμαι μονίμως η Μοντεσσόρι. Άνθρωπος είμαι και θα μπήξω τις φωνές και θα χτυπήσω ενίοτε και το χέρι στο τραπέζι. Γιατί όλα καλά και όλα ωραία, αλλά η καθημερινότητα έχει άλλη χάρη.»⁵¹

Σε όλα τα παραπάνω παραδείγματα υπάρχει έντονη η φυσικοποίηση όχι μόνο της παιδικής ηλικίας, αλλά και της ενηλικότητας. Ο γονέας ως ηλικιακά μεγαλύτερος έχει περισσότερες γνώσεις, πείρα, άρα και εξουσία. Το παιδί ακόμα θεωρείται ανίκανο να λάβει αποφάσεις και είναι υποχρεωμένο να υπακούει στις υποδείξεις των ενηλίκων. Επιπλέον, ο ρόλος του γονέα προβάλλεται ως αυστηρά καθοδηγητικός και αποκλείεται κάθε άλλο πιθανό μοντέλο σχέσης γονέα-παιδιού. Ως αντιθετικό δίπολο, ο γονέας έχει την εξουσία, δεν μπορεί να είναι «φίλος» με το παιδί και πρέπει να κρατά μία απόσταση, ώστε να έχει καλύτερα αποτελέσματα διαπαιδαγώγησης και κατά συνέπεια οριοθέτησης. Οι γονείς αποδεχόμενοι τον ρόλο και σχηματίζοντας την ταυτότητά τους προβαίνουν σε αντίστοιχες πράξεις. Οι πράξεις τους σχετίζονται άμεσα με τεχνικές οριοθέτησης και έχουν ως κύριους αποδέκτες τα παιδιά. Υπάρχουν άρθρα τα οποία τοποθετούνται ωστόσο, πιο ανοιχτά υπέρ της οριοθέτησης της παιδικής ηλικίας σε καθημερινές πρακτικές. Ισχυροποιώντας το λόγο τους μέσω των ειδικών που αρθρογραφούν, σε ένα πρώτο επίπεδο επεξηγείται, γιατί τα όρια είναι σημαντικά και απαραίτητα και σε ένα δεύτερο επίπεδο, απαριθμούνται από τους

⁵⁰ Ζησοπούλου Φαίη (2016), «Είμαι μαμά σου, όχι φίλη σου. Μην μπερδεύεσαι», *The mamagers*, 24 Απριλίου

⁵¹ Μπακοπούλου Αλεξία (2017), «Παιδί μου σόρι, μα δεν μπορώ να είμαι κάθε μέρα η Μοντεσσόρι», *The mamagers*, 15 Φεβρουαρίου

ίδιους τα βήματα που «πρέπει» να ακολουθήσουν οι γονείς. Σε αυτό το σημείο, θεώρησα αυτό το γεγονός ως άμεσο τρόπο οριοθέτησης.

«Γιατί χρειάζονται τα όρια;

Καθώς τα παιδιά αναπτύσσονται, ένας από τους βασικούς ρόλους των γονιών είναι να βάζουν όρια στα παιδιά, τα οποία τα βοηθούν να νιώθουν ασφαλή και τα καθοδηγούν. Κάποια όρια είναι φυσικά και υπάρχουν ήδη, όπως το πεζοδρόμιο στην άκρη του δρόμου. Άλλα είναι κοινωνικά, π.χ. «Μην χτυπάς την αδερφή σου» κ.ο.κ.

Γενικά τα παιδιά χρειάζεται να ξέρουν ποιοι είναι οι κανόνες γι' αυτά και για τους άλλους. Αν υπάρχουν επαρκή όρια, αυτά παρέχουν ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο το παιδί νιώθει ασφάλεια και υποστήριξη.»⁵²

«Γιατί τα όρια είναι σημαντικά;

Τα παιδιά χρειάζονται σαφείς και σταθερές συναισθηματικές σχέσεις. Όταν νιώσουν τη σταθερότητα μέσα από τα όρια, τότε προσανατολίζονται καλύτερα. Εκεί που τα όρια λείπουν, κυριαρχεί η ανασφάλεια. Τα παιδιά αρχίζουν να δοκιμάζουν τα όρια, για να μάθουν μέχρι που μπορούν να φτάσουν. Αυτή η σταθερότητα όμως δεν εκφράζεται ούτε με φωνές, ούτε με απειλές αλλά με ήρεμο και σαφή τόνο στη φωνή.»⁵³

Στις σύγχρονες μεσοαστικές κοινωνίες, τα όρια παίζουν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, οι γονείς, ανεξάρτητα των λόγων που φέρουν, είναι υποχρεωμένοι, προκειμένου να θεωρηθούν καλοί και να μην αφήσουν τα παιδιά μετέωρα κατά την διαδικασία ενηλικίωσής τους, να βρουν τρόπους με τους οποίους θα πετύχουν το επιθυμητό αποτέλεσμα. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης – στη συγκεκριμένη περίπτωση και το ηλεκτρονικό περιοδικό- επηρεάζουν άμεσα τις συνειδήσεις των πολιτών. Οι θεωρίες για τα μέσα μαζικής ενημέρωσης των Habermas

⁵² The mamagers team (2017), «Όταν δεν βάζεις στο παιδί σου όρια, το οδηγείς σε επικίνδυνες καταστάσεις», *The mamagers*, 28 Σεπτεμβρίου

⁵³ The mamagers team. (2017), «Οι γονείς που πιστεύουν ότι τα παιδιά δεν έχουν ανάγκη από όρια, τα αφήνουν στο κενό», *The mamagers*, 23 Αυγούστου

και Baudrillard, αποτυπώνουν εκτενώς τον τρόπο δράσης των μέσων, αλλά και πώς κατευθύνουν την κοινή γνώμη.⁵⁴

Άξονας θεματικών εννοιών

Γύρω από την κεντρική έννοια αναπτύσσονται παράλληλα θέματα τα οποία την πλαισιώνουν και βοηθούν στην καλύτερη κατανόηση της. Στην παρούσα εργασία εντόπισα ορισμένα θέματα, τα οποία έχουν άμεση σχέση αφενός με τη διαπαιδαγώγηση και αφετέρου αναπτύσσονται γύρω από την οριοθέτηση της παιδικής ηλικίας. Η κεντρική έννοια και οι θεματικές που αναπτύσσονται γύρω της σχετίζονται μεταξύ τους, καθώς αλληλοεξαρτώνται και εξελίσσονται παράλληλα. Στόχος σε αυτό το σημείο, είναι αρχικά να τις εντοπίσω και κατά δεύτερον να τις προσεγγίσω κριτικά.

Στα άρθρα του περιοδικού *The mangers*, προκύπτει το ερώτημα αν και σε ποιο βαθμό το παιδί είναι ικανό να διαχειριστεί την αυτονομία που του δίνεται από τους γονείς.

*«Παρόλο που η κατάκτηση της αυτονομίας είναι ένας φυσιολογικός αναπτυξιακός στόχος της σχολικής ηλικίας, δεν είναι πάντα εύκολος. Σύμφωνα με τον Charles E. Schaefer και την Theresa Foy DiGeronimo στο βιβλίο τους *Ages and Stages*, τα παιδιά αυτής της ηλικίας θέλουν να 'ναι ανεξάρτητα και μόνα τους. Την ίδια στιγμή, όμως, φοβούνται να απομακρυνθούν απ' την ασφάλεια του σπιτιού. Αυτή η εναλλαγή εξελίσσεται σε κάτι αναμφίβολα δύσκολο, ιδίως όταν οι γονείς βρίσκονται επίσης, σε σύγχυση για το αν θα πρέπει να βοηθήσουν τα παιδιά τους να αυτονομηθούν ή να τα κρατήσουν κοντά στην ασφάλεια του σπιτιού»⁵⁵*

⁵⁴ Κατά τον Habermas, αυτό που ονόμασε δημόσια σφαίρα, χάθηκε με την εμφάνιση των μέσων μαζικής ενημέρωσης και έτσι πλέον «η κοινή γνώμη δεν διαμορφώνεται μέσα από ανοικτές, λογικές συζητήσεις, αλλά με την χειραγώγηση και τον έλεγχο [...]». Ο Baudrillard, υποστήριξε ότι τα μέσα μαζικής επικοινωνίας έχουν ξεπεράσει πλέον την απλή αναπαράσταση του κόσμου και προβάλλουν μία νέα πραγματικότητα η οποία περιγράφει τι είναι «αντικειμενικά» ο κόσμος που ζούμε. Giddens, A. (2002), *ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ*, μεταφρ. – επιστ. Επιμ. Τσαουσής Γ. Δ., Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, 2009, σελ. 502-504

⁵⁵ The mangers team, (2017), « Πόση ανεξαρτησία μπορεί να διαχειριστεί ένα παιδί σχολικής ηλικίας;», *The mangers*, 20 Σεπτεμβρίου

Ο λόγος της αναπτυξιακής ψυχολογίας είναι διάχυτος σε πολλά σημεία του περιοδικού, καθώς οι αρθρογράφοι τον επικαλούνται για να ισχυροποιήσουν τη θέση τους. Κατά συνέπεια οι αναγνώστες πείθονται πιο εύκολα, καθώς τίθεται έντονα η άποψη της αντικειμενικότητας της αλήθειας. Με βάση το παραπάνω απόσπασμα, φαίνεται η ανεξαρτησία να είναι ιδιαίτερα δύσκολη τόσο για τα παιδιά, τα οποία θεωρούνται ακόμα ανέτοιμα να χειραφετηθούν, αλλά και για τους ίδιους τους γονείς, οι οποίοι οικειοποιούμενοι ένα ρομαντικό λόγο, νιώθουν ότι τα παιδιά είναι πιο ασφαλή κοντά σε αυτούς. Στην επιστήμη της αναπτυξιακής ψυχολογίας έχουν αποτυπωθεί τα στάδια τα οποία κατακτά το παιδί, γνωστικά αλλά και συναισθηματικά. Οι θεωρίες του Piaget, για παράδειγμα, συνεχίζουν να είναι κοινώς αποδεκτές, παρόλο που έχουν δεχθεί ισχυρή κριτική. Δεν είναι λίγοι αυτοί οι οποίοι πιστεύουν ότι αφενός αμφισβητήθηκαν οι ικανότητες των παιδιών που συμμετείχαν στα πειράματά του και αφετέρου ότι η θεωρία του αφορά κυρίως παιδιά του δυτικού πολιτισμού, αποκλείοντας έτσι ένα μεγάλο μέρος των παιδιών. Επιπλέον, τα στάδια είναι απόλυτα και αυστηρά οριοθετημένα. Σε μια κοινωνία η οποία όμως συνεχώς μεταβάλλεται, είναι αδύνατον κάθε άτομο να αναπτύσσεται με τον ίδιο τρόπο και χρόνο.⁵⁶ Κατά τον ίδιο τρόπο, στο παραπάνω απόσπασμα παρουσιάζεται ως κανόνας η δυσκολία αυτονομίας του παιδιού κατά την σχολική ηλικία.

Ο δύσκολος και απαιτητικός ρόλος των γονέων προβάλλεται επίσης έντονα. Το να μεγαλώνει κάποιος ένα παιδί είναι μία χρονοβόρα και δύσκολη διαδικασία, αφού στοχεύει στη δημιουργία ενός ενήλικα ικανού να συμμορφώνεται για να ενταχθεί στην κοινωνία. Οι γονείς παρουσιάζονται σε σημεία αγανακτισμένοι και «δικαιολογημένα», εκτός εαυτού. Για παράδειγμα:

(αναφορά στο Χαμόγελο του γονιού) «Όχι, καλέ μου, δεν υπάρχει, αλλά που θα πάει δεν θα βρεθεί ένας άγιος άνθρωπος να το εγκαινιάσει; Γιατί, δεν μπορεί, κάποιος, κάποια στιγμή, πρέπει να στηρίζει και εμάς που η υπομονή μας έχει φτάσει σε επίπεδο στοκ και σε περίπτωση εξαντλήσεως θα πρέπει να πάρετε καράβια να φύγετε. Δε λέω, μικρά, αδύναμα και ανυπεράσπιστα τα γλυκούλια μας, αλλά, μερικές φορές, έχω την αίσθηση ότι υπάρχει ένα καλά οργανωμένο

⁵⁶ Feldman, S.R. (2008) *ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΦΙΑ ΒΙΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗ*, επιστημ. Επιμ., Μπεζεβέγκης Γ.Η., Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, σελ. 382

σχέδιο εξόντωσής μου. Παρανοϊκούλα, θα μου λέγατε. Τι να σας πω. Αυτό νιώθω, αυτό λέω.»⁵⁷

«Όταν είμαι σοφέρ επίδοξων αθλητών, ταξιτζής μαθητών ξένων γλωσσών, δασκάλα μελέτης, μαγείρισσα, διοργανώτρια πάρτι, παστρικοθοδώρα και τα χίλια μύρια όσα – τόσους ρόλους σε καθημερινή βάση ούτε η Μέριλ Στριπ δεν έχει παίζει – θα έρθει η στιγμή που θα ξεχάσω την εναλλακτική μου μητρότητα με τα παιδαγωγικά τσιτάτα και θα γίνω μια τσοπάννα με φωνή που σπάει baccarat διπλόπατο.

Κι αν δεν είναι αυτό ανθρώπινο, τότε τί είναι;»⁵⁸

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η αγανάκτηση των γονιών χαρακτηρίζεται ως κάτι φυσιολογικό και «ανθρώπινο». Το συγκεκριμένο περιοδικό, μέσα από παραδείγματα όπως τα παραπάνω, ουσιαστικά αμφισβητεί τον ρομαντικό λόγο γύρω από την παιδική ηλικία. Φαίνεται ότι στην πράξη, τα προβλήματα που προκύπτουν καθημερινά οδηγούν τους γονείς να δράσουν διαφορετικά από όσα υποδεικνύουν οι διάφορες παιδαγωγικές θεωρίες για την αντιμετώπιση του παιδιού. Παραπέμπει σε ένα τρόπο σκέψης, σύμφωνα με τον οποίο κάποιες συμπεριφορές υπάρχουν εκ φύσεως στον άνθρωπο και ο ίδιος δεν μπορεί να ξεφύγει από αυτές, όσο και αν κοινωνικοποιηθεί. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσονται και απόψεις που θέλουν τους άντρες πιο επιρρεπείς στην απιστία για παράδειγμα ή τις γυναίκες πιο κατάλληλες για εργασίες που αφορούν το σπίτι και την οικογένεια. Ακόμα και η ταυτότητα του γονέα κατασκευάζεται από αντιφατικούς λόγους, οι οποίοι συγκρούονται καθημερινά.

Επιπλέον, σε πολλά σημεία γίνεται λόγος για τα «κακομαθημένα» παιδιά. Αυτό το θέμα φαίνεται πως απασχολεί ιδιαίτερα το συγκεκριμένο περιοδικό, αφού αρκετά άρθρα ορίζουν ποιες συμπεριφορές αρμόζουν στο κοινωνικό σύνολο και ποιες όχι. Οι κοινωνίες απαιτούν μέλη τα οποία πρέπει να συμμορφώνονται στις επιταγές της,

⁵⁷ Μπακοπούλου Αλεξία (2016), «Να φτιαξουμε το «Χαμόγελο του γονιού»-μια οργάνωση για γονείς που ζορίζονται», *The mangers*, 3 Ιουνίου

⁵⁸ Μπακοπούλου Αλεξία (2017), «Παιδί μου σόρι, μα δεν μπορώ να είμαι κάθε μέρα η Μοντεσσόρι», *The mangers*, 15 Φεβρουαρίου

ώστε να διατηρείται η τάξη. Ο τρόπος με τον οποίο αυτό πετυχαίνεται, ονομάζεται κοινωνικός έλεγχος.⁵⁹ Ωστόσο, η άσκηση κοινωνικού ελέγχου δεν είναι αθώα και ούτε αποσκοπεί απλώς στην διατήρηση της αρμονίας. Σύμφωνα με τη θεωρία των συγκρούσεων, η κυρίαρχη τάξη είναι εκείνη που κάθε φορά ορίζει τι είναι κοινωνικά αποδεκτό και τι όχι, εξυπηρετώντας με αυτόν τον τρόπο τα προσωπικά της συμφέροντα.⁶⁰ Στη δική μας περίπτωση, κατασκευάζεται και εδώ θα λέγαμε η ταυτότητα του ατίθασου παιδιού και προσδίδονται τα χαρακτηριστικά του, μέσα από αφηγήσεις. Τα παιδιά που φέρουν τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, θεωρείται ότι θα έπρεπε να οριοθετηθούν πάση θυσία, καθώς από τη μία αποτελούν κίνδυνο και αφετέρου, κύριος στόχος είναι η ανάπτυξή τους σωματικά και διανοητικά σε ενός κοινωνικά αποδεκτού ενήλικα από την κοινωνία. Έτσι, παρακάτω φαίνεται ότι προκειμένου τα όρια να γίνουν πιο αυστηρά και να είναι αποτελεσματικά, αμφισβητούνται ακόμα και τα πιο φιλελεύθερα μοντέλα διαπαιδαγώγησης και ενισχύεται μία πιο παραδοσιακή οπτική.

«Όταν η διαπαιδαγώγηση είναι επιτρεπτική, δηλαδή η πειθαρχία που ασκούμε είναι χαλαρή, χωρίς ίχνος κανόνων και συνεπειών, η ελευθερία παίρνει την πιο ακραία της διάσταση και το παιδί κάνει ό,τι θέλει. Οι περισσότεροι γονείς είμαστε πολύ ανεκτικοί απέναντι στα παιδιά μας πιστεύοντας ότι έτσι τα κάνουμε ευτυχισμένα ή ελπίζοντας ότι κάποια στιγμή θα αλλάξουν και θα εκτιμήσουν την ελευθερία που τους δώσαμε.

Με αυτόν τον τρόπο, όμως, μεταβιβάζουμε τη δύναμη και τον έλεγχο εξολοκλήρου στα παιδιά με αποτέλεσμα να γαλουχούνται με ιδέες του τύπου «είμαι παντοδύναμος» ή να πιστεύουν πως οι κανόνες είναι μόνο για τους άλλους ενώ αυτά μπορούν να κάνουν ό,τι θέλουν»⁶¹

Ως τρίτη θεματική που πλαισιώνει την κεντρική έννοια των άρθρων, είναι η προσπάθεια των γονέων να αποπροσανατολίσουν σε ορισμένες καταστάσεις τα

⁵⁹ Hughes, M. & Kroehler, C. (2014), *Κοινωνιολογία – Οι βασικές έννοιες- Νέα αναθεωρημένη έκδοση*, εισαγ. – επιμ. Ιωσηφίδης Θ., Εκδόσεις Κριτική, 2014, σελ. 240

⁶⁰ Hughes, M. & Kroehler, C. (2014), *Κοινωνιολογία – Οι βασικές έννοιες- Νέα αναθεωρημένη έκδοση*, εισαγ. – επιμ. Ιωσηφίδης Θ., Εκδόσεις Κριτική, 2014, σελ. 388

⁶¹ The mamagers team (2017), «Ας μην βαφτίζουμε τα κακότροπα παιδιά μας «έντονες προσωπικότητες», *The mamagers*, 13 Ιουλίου

παιδιά, προκειμένου να μην ασχοληθούν μαζί τους. Οι γονείς, πολλές φορές τείνουν, λόγω του δύσκολου έργου που έχουν, να επινοήσουν και να εφαρμόσουν τεχνικές «αποπροσανατολισμού» των παιδιών, τόσο για να θέσουν όρια, όσο και γιατί δεν επιθυμούν να μπουν σε διαδικασία συζήτησης ή ακόμα και ρήξης με τα παιδιά. Γίνεται φανερό ότι τα παιδιά δεν είναι άβουλα όντα, τα οποία θα αποδεχθούν άκριτα τις οδηγίες των γονέων. Διαπραγματεύονται συνεχώς, ώστε να πετύχουν το καλύτερο δυνατό για εκείνα. Συγκεκριμένα:

«Η διαπραγμάτευση με τα παιδιά σας δεν είναι πάντα εύκολη. Το όχι δύσκολα αποφεύγεται. Το να αιτιολογείς διαρκώς το καθετί σ' ένα γεμάτο ερωτήσεις 2χρονο απέχει παρασάγγας απ' το ιδανικό σενάριο. Το πώς προσεγγίζετε, όμως, αυτές τις δοκιμαστικές καταστάσεις θα θέσει τις βάσεις για ένα μέλλον με λιγότερες δυσκολίες.

Η Erica Rosenthal, Ph.D., ερευνήτρια στον τομέα της θεωρίας προσκόλλησης, της γονικής μέριμνας και της παιδικής ανάπτυξης, περιγράφει παραγωγικές στρατηγικές για τον καθορισμό ορίων με τα παιδιά. Παρόλο που μπορεί ν' ακούγεται αντίθετο, το να θέτεις όρια στα παιδιά στην πραγματικότητα «παρέχει μια αίσθηση τάξης που είναι παρήγορη και υποστηρικτική», εξηγεί.

Παρακάτω θα βρείτε τα 2 σημαντικότερα σημεία που πρέπει να 'χουν στο μυαλό οι γονείς, απ' τις στρατηγικές γονικής μέριμνας της Rosenthal, για να λέτε όχι στην αρνητική συμπεριφορά του παιδιού σας – χωρίς να το λέτε»⁶²

Στα παραδείγματα που αναφέρθηκαν, φαίνεται πως μέσα στην οικογένεια υπάρχουν σχέσεις εξουσίας. Οι εκάστοτε πλευρές – στη συγκεκριμένη περίπτωση γονέας και παιδί - προσπαθούν να κυριαρχήσουν και να επιβάλλουν τη συμπεριφορά τους στο άλλο μέλος. Ο γονέας οριοθετεί το παιδί, ώστε εκείνο να αναπτύξει στάσεις συμμόρφωσης και το παιδί από την άλλη, προβάλλει αντίσταση. Ωστόσο, οι σχέσεις εξουσίας είναι ρευστές και μπορούν ανά πάσα στιγμή να αλλάξουν οι ρόλοι.⁶³

⁶² The mamagers team (2017), «Πώς να πείτε όχι στα παιδιά σας (χωρίς να το λέτε)», *The mamagers*, 14 Ιουνίου

⁶³ Πεχτελίδης, Γ. (2011). *Κυριαρχία και αντίσταση Μεταδομιστικές αναλύσεις εκπαίδευσης*, Εκδόσεις Εκκρεμές, σελ. 9

Επιπλέον, ο λόγος της ψυχιατρικής και πιο συγκεκριμένα της θεωρίας προσκόλλησης, εντοπίζεται επίσης στο παραπάνω παράδειγμα.⁶⁴ Οι γονείς βασίζονται σε μεγάλο βαθμό σε επιστημονικά τεκμηριωμένες μελέτες, πόσο μάλλον όταν δύο ισχυροί λόγοι, της ψυχιατρικής και της αναπτυξιακής ψυχολογίας συγκεράζονται και αφορούν την ανάπτυξη των παιδιών.

«Η μεγάλη και συνεχόμενη ανοχή λειτουργεί ως ασυλία. Η ατάκα «δεν πειράζει καμάρι μου», η καθησυχαστική μας συμπεριφορά για τα πάντα, διαμορφώνει ατίθασους και κακομαθημένους χαρακτήρες. «Δεν πειράζει μωρέ και τι έγινε...» ενδυναμώνουν τον ωχαδελφισμό των παιδιών. Η μεγάλη αποδοχή και το «δώστα όλα» ενισχύουν την ανωριμότητα και χτίζουν ενήλικες με σαθρό υπόβαθρο. Γιατί όμως είμαστε τόσο δοτικοί, τόσο του ναι;

Διότι έτσι πετυχαίνουμε δύο πράγματα. Το πρώτο είναι η ησυχία μας και το δεύτερο ότι ικανοποιούμε το παιδί μας που τόσο αγαπάμε. Γιατί εξάλλου να του χαλάσουμε το χατίρι και να αντιδικήσουμε μαζί του, ενώ μπορούμε να του δώσουμε αυτό που ζητά»⁶⁵

Έτσι, καταλήγουμε τις περισσότερες φορές να τρέχουμε στους παιδοψυχιάτρους ή καταλήγουμε τουλάχιστον δύο φορές την εβδομάδα να περνάμε από το γραφείο του Διευθυντή του σχολείου για ανάρμοστη συμπεριφορά. Ακούμε με το στόμα ανοικτό, και αναρωτιόμαστε πως έγινε αυτό. Τελικά το παιδί μας χαμογελάει και εμείς κλαίμε!

⁶⁴ Ο όρος "προσκόλληση" εισήχθη αρχικά από τον Βρετανό ψυχίατρο John Bowlby ο οποίος τόνισε ότι το βρέφος έχει ανάγκη να αναπτύξει συναισθηματικό δεσμό με ένα ή δύο σημαντικά πρόσωπα τα οποία θα το προστατεύουν από τον κίνδυνο. Στη συνέχεια η Mary Ainsworth εισήγαγε την έννοια της «Ασφαλούς Βάσης» κατά την οποία το βρέφος χρησιμοποιεί τη διαθεσιμότητα της μητέρας του ως ασφαλή βάση για να εξερευνήσει το περιβάλλον και να δοκιμάσει νέες δεξιότητες. Με άλλα λόγια, η έννοια της προσκόλλησης έχει δύο σημαντικούς 'ανταγωνιστικούς' πυρήνες: από τη μία το βρέφος αναζητά την εγγύτητα της μητέρας του ενώ από την άλλη επιθυμεί να απομακρυνθεί και να εξερευνήσει τον κόσμο γύρω του γνωρίζοντας όμως ότι η μητέρα θα βρίσκεται κοντά ως μια "ασφαλής βάση, βλέπε Ainsworth, M. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the Strange Situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum. και Bowlby, J. (1988). *Attachment, communication, and the therapeutic process. A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*, 137-157.

⁶⁵ Βρεττού Τζώρτζια (2016), «Λέτε και εσείς συχνά «ναι» στο παιδί σας γιατί δεν έχετε κουράγιο για καθγάδες;», *The mangers*, 31 Οκτωβρίου

Τα σπίτια μας, ναι, είναι σχολεία, Πανεπιστήμια. Βοηθάμε τα παιδιά μας να εξελιχθούν. Τους μεταγγίζουμε γνώσεις. Η ευθύνη μας κυρίως είναι να τα μάθουμε το κοινωνικό φέρεσθαι. Τα σπίτια μας δεν είναι άσυλα ώστε να προστατεύουν ανάρμοστες συμπεριφορές και ενίοτε παραβατικές.

Η διαρκής ανοχή επειδή είμαστε κουρασμένοι, είναι ιός που σκοτώνει σιγά σιγά τον σεβασμό. Το ναι σε όλα, γίνεται μαχαίρι. Κόβει τα φτερά των παιδιών και δεν μπορούν να πετάξουν όταν έρχεται η ώρα. Η αγάπη μας δεν ζυγίζεται με τα πόσα ναι και πόσα όχι θα τους πούμε.⁶⁶

Ωστόσο, το παραπάνω άρθρο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι είναι λάθος η στρατηγική της συνεχούς κατάφασης και ανοχής προς το παιδί. Υποστηρίζει πως το παιδί θα αποκτήσει ανάρμοστη συμπεριφορά και θα κυριαρχήσει η έλλειψη σεβασμού, τόσο προς τους γονείς του, όσο και την μετέπειτα ζωή του ως ενήλικας.

---

⁶⁶ Στο ίδιο.

Συμπεράσματα

Κύριος σκοπός μου ήταν να προσεγγίσω κριτικά τα άρθρα του περιοδικού και να φέρω στην επιφάνεια, τους κύριους λόγους που αφορούν την παιδική ηλικία. Επιπλέον, μέσα από την ανάλυση, φάνηκαν οι τρόποι με τους οποίους το συγκεκριμένο περιοδικό όχι μόνο οριοθετεί τα παιδιά, αλλά και τους ίδιους τους γονείς. Συνεχώς κατασκευάζει τις ταυτότητες και των δύο, μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο. Προσδίδει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά τα οποία οφείλει να έχει ο «καλός» γονέας, αλλά και απαιτεί –χρησιμοποιώντας τον επιστημονικό λόγο των ειδικών- την ανάπτυξη της «αρμόζουσας», κανονιστικής συμπεριφοράς των παιδιών. Ωστόσο, μελετώντας τα άρθρα, προέκυψε ότι τα παιδιά δεν αποτελούν παθητικούς δέκτες, καθώς αναπτύσσουν στρατηγικές αντίστασης και συμβάλλουν ενεργά στην πλαisiώση της κοινωνίας. Τα όρια που τίθενται δεν είναι άμεσα, ούτε καθολικά, αλλά ρευστά και ευμετάβλητα από συνθήκη σε συνθήκη.

Η έννοια της οριοθέτησης χρησιμοποιείται με δύο τρόπους. Το περιοδικό θεωρεί πως η οριοθέτηση με τη μορφή επιβολής «σωστών» κανόνων συμπεριφοράς στα παιδιά οδηγεί στη δημιουργία προτύπων, τα οποία θα εξελιχθούν σε «σωστούς» ενήλικες. Αυτού του είδους οι πρακτικές ικανοποιούν τους στόχους της κοινωνίας. Λόγω της υποστασιοποίησης της παιδικής ηλικίας η έννοια έχει φυσικοποιηθεί. Αυτό σημαίνει πως το νόημά και τα χαρακτηριστικά της είναι συγκεκριμένα και ευρέως αποδεκτά. Αυτομάτως, τα όρια του τι είναι παιδική ηλικία και τι δεν ορίζεται ως παιδική ηλικία είναι συγκεκριμένα και καθορισμένα. Παρά το διαφορετικό τρόπο χρήσης της έννοιας της οριοθέτησης, η σύνδεση είναι εμφανής, καθώς οι οδηγίες και οι κανόνες συμπεριφοράς που πρέπει να ακολουθούν τα παιδιά προκύπτουν από την αποδοχή της υποστασιοποίησης της παιδικής ηλικίας.

Συνοψίζοντας, ενώ ήδη από την δεκαετία του 1960, ο Philip Aries μίλησε για την κοινωνική κατασκευή της παιδικής ηλικίας, μέχρι σήμερα αυτή φυσικοποιείται. Η παιδική ηλικία είναι ένα μεταβατικό στάδιο στη ζωή του ανθρώπου, το οποίο οδηγεί στη δημιουργία ενηλίκων, έτοιμων να συμμορφωθούν στο κανονιστικό πλαίσιο της κοινωνίας' αλλά δεν είναι μόνο αυτό.

Οι γονείς παίζουν το δικό τους ρόλο μέσα σε αυτό το παιχνίδι εξουσίας. Οι σχέσεις που αναπτύσσουν με τα παιδιά, στοχεύουν στο να τα κρατήσουν ασφαλή, μακριά από

πιθανές επικίνδυνες καταστάσεις και να διατηρήσουν την αθωότητά τους. Η οριοθέτηση και η άσκηση κοινωνικού ελέγχου, αποτελούν κύριο μέσο επίτευξης του στόχου. Ωστόσο, τα παιδιά ως ενεργητικά όντα αντιστέκονται αναπτύσσοντας στάσεις, οι οποίες θα διευκολύνουν τον τρόπο ζωής τους μέσα στο κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον. Η συνεχής διαπραγματεύση μεταξύ γονέα και παιδιού, εμφανίζεται πολύ πιο συχνά από ότι σε προηγούμενους αιώνες, πάντα όμως υπό την επίβλεψη των φορέων και του κράτους.⁶⁷

Επιπλέον, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης προωθούν με μεγάλη επιτυχία τους λόγους που απαιτούνται για να διαμορφωθεί η κοινωνική γνώμη, σύμφωνα με το κανονιστικό πλαίσιο. Ιδιαίτερα οι γονείς οι οποίοι επιζητούν το καλύτερο για τα παιδιά τους, αποδέχονται κάθε συνταγή, κάθε περιοδικού που υπόσχεται «σωστά» βήματα και λύσεις στο έργο τους. Οι υποκειμενικές απόψεις που φιλοξενούνται από ειδικούς επιστήμονες προσδίδουν ακόμα περισσότερο αντικειμενικότητα, παντογνωσία και κύρος στα άρθρα των περιοδικών.

Με βάση τα παραπάνω, η παιδική ηλικία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως είδος υποκοουλτούρας. Τα παιδιά συμμετέχουν στην κοινωνία των ενηλίκων, οι οποίοι προσπαθούν να τα γαλουχήσουν με αξίες και κοινωνικά αποδεκτές συμπεριφορές, με σκοπό την ομοιογένεια και την τάξη του κράτους. Στην πραγματικότητα, παρεμβαίνουν στο παιδικό σώμα απομονώνοντας σε σχολικούς χώρους και χώρους δραστηριοτήτων, ενισχύοντας τον ανταγωνισμό μεταξύ τους.⁶⁸

Εν κατακλείδι, ελπίζω η εργασία αυτή να βοηθήσει στην περαιτέρω έρευνα ή ακόμα και να αξιοποιηθεί για τη συνέχιση του θέματος της οριοθέτησης παιδικής ηλικίας στο περιοδικό *The mamas*. Για παράδειγμα, θα μπορούσαν να γίνουν στο ίδιο πλαίσιο, συνεντεύξεις των συντελεστών του περιοδικού, των γονέων ή ακόμα και των παιδιών και να συζητηθούν τα βιώματά τους, οι απόψεις και οι προβληματισμοί τους γύρω από την έννοια των ορίων.

⁶⁷ Cunningham, H., (2005), *Παιδιά και Παιδική Ηλικία στη δυτική κοινωνία από τον 16^ο αιώνα μέχρι σήμερα*, μεταφρ., Μαρκέτου Π., επιστημ. Επιμ. Παπαθανασίου Μ., Εκδόσεις: ΣΜΙΛΗ, σελ. 330

⁶⁸ Hughes, M. & Kroehler, C. (2014), *Κοινωνιολογία – Οι βασικές έννοιες- Νέα αναθεωρημένη έκδοση*, εισαγ. – επιμ. Ιωσηφίδης Θ., Εκδόσεις Κριτική, 2014, σελ 116

Βιβλιογραφία

- Barry, P. (2013) *ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗ ΘΕΩΡΙΑ Μια εισαγωγή στη λογοτεχνική και πολιτισμική θεωρία*, μεταφρ. Νάτσινα, Αθήνα: Εκδόσεις: ΒΙΒΛΙΟΡΑΜΑ
- Cunningham, H. (2005) *Παιδιά και Παιδική Ηλικία στη δυτική κοινωνία από τον 16^ο αιώνα μέχρι σήμερα*, μεταφρ. Μαρκέτου Π., επιστημ. Επιμ. Παπαθανασίου Μ., Εκδόσεις: ΣΜΙΛΗ.
- Δοξιάδης, Κ.(2008) *Ανάλυση λόγου Κοινωνικο-φιλοσοφική Θεμελίωση*, Εκδόσεις: ΠΛΕΘΡΟΝ.
- Giddens, A. (2009) *ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ*, μεταφρ. – επιστ. Επιμ. Τσαούσης Γ. Δ., Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Feldman, S.R. (2008) *ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΦΙΑ ΒΙΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗ*, επιστημ. Επιμ., Μπεξεβέγκης Γ.Η., Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Hughes, M. και Kroehler, C. (2014) *Κοινωνιολογία – Οι βασικές έννοιες- Νέα αναθεωρημένη έκδοση*, εισαγ. – επιμ. Ιωσηφίδης Θ., Εκδόσεις Κριτική.
- Κουπκιολής, Α., Κοσμά, Υ. και Πεχτελίδης, Γ. (2015) *ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ Δημιουργικές Εφαρμογές*, Εκδόσεις: Gutenberg,.
- Μακρυνιώτη, Δ. (1997) (επιμ). *Παιδική Ηλικία.*, Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος.
- Πεχτελίδης, Γ. και Κοσμά, Υ. (2012) *Αγ(ρ)ια Παιδιά: οι οριοθετήσεις της “παιδικής ηλικίας” στο λόγο*, Εκδόσεις: Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη.
- Πεχτελίδης, Γ. (2011) *Κυριαρχία και αντίσταση Μεταδομιστικές αναλύσεις εκπαίδευσης*, Εκδόσεις Εκκρεμές.
- Πεχτελίδης, Γ. (2016) *Κοινωνιολογία της παιδικής ηλικίας*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο : <http://hdl.handle.net/11419/4744>
- Πεχτελίδης, Γ. (2016-2017) *Σημειώσεις μαθήματος Αναπαραστάσεις της Παιδικής Ηλικίας. Γνώση και εξουσία (Βασισμένο στο Stuart Hall, “ The work of representation ”)*.
- Phillips, L. & Jorgensen, M. W. (2009) *Ανάλυση Λόγου. Θεωρία και Μέθοδος.*, μεταφρ. Κιουπκιολής, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Σηφάκη, Ε. (2015). *Σπουδές φύλου και λογοτεχνία*, Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο : <http://hdl.handle.net/11419/5721>.
- Willig, C. (2015) *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στην Ψυχολογία: Εισαγωγή*, επιστ. επιμ. Τσέλιου Ελ., μεταφρ. Αυγήτα Ε., Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

Παράρτημα

- <http://www.themamagers.gr/kid-issues/7-tropi-min-perimenoun-pedia-panta-apo-mas/>
- <http://www.themamagers.gr/kid-issues/kids/5-exypni-tropi-gia-na-antimetopisete-tin-anypomonisia-ton-pedion/>
- <http://www.themamagers.gr/to-paidi-sou-ki-ego/pos-na-ekpedefsis-tous-pappoudes-gia-na-mi-sou-chalasoun-to-pedi/>
- <http://www.themamagers.gr/family/pos-boris-na-ise-sigouri-oti-megalonis-sosta-pedi-sou/>
- <http://www.themamagers.gr/kid-issues/pos-pite-ochi-pedia-sas-choris-lete/>
- <http://www.themamagers.gr/featured/10-kouventes-pou-den-prepi-na-leme-sta-pedia-mas/>
- <http://www.themamagers.gr/family/eimai-babas/na-echoume-ypakoua-pedia-diefkolyni-emas-ochi-aparetita-ki-ekina/>
- <http://www.themamagers.gr/featured/lete-ki-esis-sychna-ne-sto-pedi-sas-giati-den-echete-kouragio-gia-kavgades/>
- <http://www.themamagers.gr/family/mipos-ise-kakos-gonios-kai-den-to-xeris/>
- <http://www.themamagers.gr/kid-issues/ti-boris-na-kanis-den-egkrinis-tous-filous-ton-pedion-sou/>
- <http://www.themamagers.gr/kid-issues/pedi-perni-oti-zita-giati-mikro-ine-akomi-pos-tha-allaxi-argotera/>
- <http://www.themamagers.gr/kid-issues/anexartisia-pedi-scholikas-ilikias/>
- <http://www.themamagers.gr/kid-issues/i-gonis-pou-pistevoun-oti-ta-pedia-den-echoun-anagki-apo-oria-ta-afinoun-sto-keno/>
- <http://www.themamagers.gr/kid-issues/10-simadia-oti-ena-pedi-chriazete-oria/>
- <http://www.themamagers.gr/kid-issues/kakotropa-pedia-entones-prosopikotites/>
- <http://www.themamagers.gr/kid-issues/ta-pedia-entoni-prosopikotita-ine-ta-pio-dyskola/>
- <http://www.themamagers.gr/kid-issues/ta-pedia-ginonte-kakomathimena-giati-tous-dinoume-polles-epiloges/>
- <http://www.themamagers.gr/kid-issues/na-ftiaxoume-chamogelo-tou-goniou-mia-organosi-gia-gonis-pou-zorizonte/>
- <http://www.themamagers.gr/family/ime-mama-sou-ochi-fili-sou-min-berdevese/>
- <http://www.themamagers.gr/kid-issues/otan-den-vazis-oria-odigis-epikindynes-katastasis/>

- <http://www.themamagers.gr/family/5-pragmata-pou-epepe-na-xero-gia-na-ime-kalyteros-goneas/>
- <http://www.themamagers.gr/family/eimaimama/pedi-mou-sori-ma-den-boro-na-ime-kathe-mera-montessori/>
- <http://www.themamagers.gr/kid-issues/o-ypervolikos-fileleftherismos-sto-spiti-dimiourgi-pedia-pou-ta-theloun-ola/>
- <http://www.themamagers.gr/family/ti-ftei-pou-ta-simerina-pedia-osa-ke-na-tous-dinis-den-ikanopiounte-tipota/>
- <http://www.themamagers.gr/kid-issues/afto-pou-kakomatheni-ta-pedia-ine-to-na-min-antimetopizoun-tis-synepies-ton-praxeon-tous/>
- <http://www.themamagers.gr/kid-issues/otan-ta-pedia-echoun-xesasmata-stin-ousia-mas-zitoun-na-paroume-ta-inia/>
- <http://www.themamagers.gr/family/otan-to-pedi-sou-den-se-chriazete-tote-archizoun-ta-dramata/>